

Keskkonnaministri määruse
„Lääne maakonna kaitstavad looduse üksikobjektid ja nende piiranguvööndi ulatus”

SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

Keskkonnaministri määrus „Lääne maakonna kaitstavad looduse üksikobjektid ja nende piiranguvööndi ulatus” on ette valmistatud looduskaitseaduse (edaspidi ka *LKS*) § 10 lõike 6 ja § 11 lõike 3 alusel ja lähtudes §-st 7. Eesmärk on täpsustada määrukses nimetatud üksikobjektide nimetus ja piiranguvööndite ulatus. Kehtivat kaitsekorda ei muudeta ja kaitse-eesmärke ei täiendata.

Määruse eesmärk on tagada Lääne maakonna esinduslike põlispuude, rändrahnude ja allikate säilimine, määrates neile sobivaima kaitsevööndi ulatuse. Läänemaal Lääne-Nigula ja Vormsi vallas ning Haapsalu linnas täpsustatakse 38 kaitstava looduse üksikobjekti, seitsme puu ja puude grupi, 30 rändrahn ja kivikülvi ning ühe allika piiranguvööndi ulatust.

Keskkonnaministri määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti looduskaitse osakonna kaitse planeerimise büroo kaitse planeerimise spetsialist Elle Puurmann (tel 517 4811, e-post elle.puurmann@keskkonnaamet.ee), eelnõu vastavust looduskaitseadusele ja seletuskirja nõuetekohast vormistust on kontrollinud Keskkonnaameti looduskaitse osakonna kaitse planeerimise büroo juhtivspetsialist Riina Kotter (tel 503 7128, e-post riina.kotter@keskkonnaamet.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti üldosakonna jurist Reelika Metshein (tel 5697 7994, e-post reelika.metshein@keskkonnaamet.ee) ja keeleliselt toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee). Keskkonnaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministeeriumitevahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Margit Tennokene (tel 626 2889, e-post margit.tennokene@envir.ee). Ekspertdihinnangu objektidele on andnud Taimo Aasma ja Uudo Timm.

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1. Objektide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Vastavalt LKS § 4 lõikele 6 on kaitstav looduse üksikobjekt teadusliku, esteetilise või ajaloolis-kultuurilise väärtusega elus või eluta loodusobjekt, nagu puu, allikas, rändrahn, juga, karestik, pank, astang, paljand, koobas, karst või nende rühm. Sama defineerib keskkonnaministri 2. aprilli 2003. a määruse nr 27 „Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskiri” § 1. Vastavalt LKS §-le 7 on loodusobjekti kaitse alla võtmise eeldused ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelistest lepingutest tulenev kohustus.

Looduse üksikobjektide kaitsel on esmatähtis konkreetne eluta looduse objekt või elus isend (puude puhul), mitte isendi liigikaitseline aspekt.

Ohustatus

Looduse üksikobjektide kaitse on oluline kaitsta unikaalseid objekte, mida ei ole hävimise korral võimalik taastada. Üksikobjektide ohustatus seisneb nii nende teadusliku väärtuse kadumises kui ka maastiku esteetilisuse vähenemises objekti võimaliku kahjustamise või hävitamise korral.

Üksikpuid ja puude grupe on võetud kaitse alla alates Eesti Vabariigi algusaegadest, kui pärast maareformi raiuti maha paljud põlispuud ja seeläbi vaesestus meie maastik. Puude peamised ohutegurid metsamaal on teadmatus (oskamatus järeleda või vanu puid väärtustada) tulenev puu raie, raie käigus puuvõra kahjustamine või kasvutingimuste sedavõrd oluline muutmine, mille tõttu võib puu hävimine tõenäosus seenhaiguste, tormi vms tegurite tulemusena oluliselt suurendada. Puude vastupanuvõime haigustele, mehaanilistele vigastustele, tuulele jms teguritele vananedes järjest väheneb. Selleks et metsas kasvanud põlispuud säiliks võimalikult kaua, tuleb tagada neile võimalikud stabiilsed kasvutingimused, mida nende kaitse alla võtmine aitabki saavutada. Metsas kasvavaid põlispuud ohustab ümbritseva metsa raie, sest puud võivad muutuda tormihellaks, aga ka võsastumine, mis vähendab põlispuude esteetilist väärtust. Haritaval maal ohustab puud ka kündmine või maaparanduslik tegevus, mis võib rikkuda veerežiimi ja kahjustada juurestikku ning puu seisundit halvendada.

Suurte rändrahnude kaitse vajadusele juhiti tähelepanu juba 19. sajandi lõpuveerandil, kui palju rändrahnede lõhki ehituse tarbeks. Rändrahnud on ohustatud lõhkumise või algsest asupaigast teisaldamise tõttu, näiteks ehituseks või skulptuuride loomiseks kasutamise, aga ka maaparandustöödel kivikoristuse, kiviaedadesse paigutamise või suurte rahnude väiksemate alla matmisel. Kergema teisaldatavuse tõttu on enam ohustatud just väikerahnude ilmekaad kogumid – kivikülvid. Viies rändrahn algsest asukohast mujale, kaotab see rahn väga suure osa teaduslikust väärtusest, sest siis pole enam võimalik näiteks korrektselt hinnata mandrijää liikumise suunda. Kuna sageli on rahnud elupaigaks mitmesugusele elustikule (sõnajalad, samblad, samblikud), siis ohustab nende ökoloogilist väärtust kasvutingimuste muutumine, näiteks ümbritseva metsa raie.

Allikate tähtsus seisneb selles, et need toidavad järvi, ojasid ja jõgesid, rikastavad loodus- ja kultuurmaastikke ning meid ümbritsevat keskkonda. Lisaks LKS-ist tulenevatele piirangutele rakenduvad allikatele veeseadusest tulenevad piirangud. Allikate kui põhjaveetoiteliste veekogude säilimise kõige suuremad ohustajad on maavarade kaevandamine allpool põhjaveetasel ja maaparandus allikate toitealal. Allikatest välja voolava põhjavee kvaliteeti ohustab reostus (nt väetised, reo- ja heitvesi, taimekaitsevahendid, biotsiidid) nende toitealal. Allikaid võib ohustada ka metsaraie (nt lageraie) nende kaldaalal.

Kaitsekorda rakendamata on oht puude ja rahnude hävimiseks ning allikasüsteemide rikkumiseks ja seeläbi maastikupildi vaesestumiseks.

Geoloogiliste objektide kaitse kavandamisel tuleks lähtuda Eesti geoloogilise regiooni omapärasest ning kaitsta seda, mis on kordumatu kogu maailmas (Pirrus, 2009). Samas tuleb eelkõige lähtuda ainulaadsusest Eesti mastaabis ning arvestada ka piirkondlikku aspekti.

Haruldus

Kuna **puud** on aeglase kasvuga ja põlispuud pikaajalised objektid, siis on iga konkreetne põlispuu unikaalne. Haruldus võib tuleneda ka liigi leidumisest kliimatoonis, mis erineb tavapärasest levilast.

Mida kaugemale viimase mandrijäätumise keskmest Skandinaavias, seda haruldasemad on looduslikes asupaikades asuvad suured **rahnud**. Rändrahnude haruldus seisneb ka teatud kivimitüübis. Harv kivimiliik, mille teke on seotud Neugrundi meteoriidikraatri kujunemisega – neugrundbretšad on levinud peamiselt vaid Loode-Eestis.

Tüüpilisus

Eluta looduse objektid on tuhandeid või sadu tuhandeid aastaid vanad ja seega iseloomulikud Eesti maastikule ja geoloogilisele ehitusele. Põlispuud, suured kivid ja allikad on Eesti vanade asustuspiirkondade tüüpilised maamärgid ning rändrahnude (ja üldse kivide) rohkus ja allikate olemasolu on olnud asustusmustrit (elamualad, põllumaad) oluline kujundaja. Puude puhul väljendub tüüpilisus sageli ka avatud maastikus kasvanud puu liigile omases laiavas kasvukujus. Seetõttu on looduse üksikobjektide kaudu oluline ka järgnevatele põlvedele säilitada mitmekesist ja piirkonnale omast (tüüpilist) maastikuilmet.

Harulduse ja tüüpilisuse juures on oluline ka geograafilise piirkonna eripära. Eestis asub 90% Euroopa hiidrahnudest (ümbermõõduga üle 25 m) – kokku on neid siin veidi üle saja. Suuri, st 10–25 m ümbermõõduga rahne on Eestis kaugelt üle 1500. Enim levinud on rahnud Eestis mandri põhja- ja loodeosas.

Enamik Eesti suuremaid allikaid avanevad Põhja-Eestis, eriti Pandivere kõrgustiku nõlvadel. Arvukalt avaneb allikaid ka Haanja ja Otepää kuhjekõrgustike nõlvadel ning ürgorgude veerudel Viljandimaal, Tartumaal ja Põlvamaal.

Teaduslik väärtus

Eluslooduse objektide, **puude**, teaduslik (dendroloogiline) väärtus seisneb nende vanuses ja mõõtmes (tüve ümbermõõt, kõrgus, võra läbimõõt), st dendroloogiliselt pakub huvi, kui vanaks võivad pärismaiste ja võõrpuu liikide üksikud isendid elada ja missugused mõõtmed seejuures saavutatakse. Samuti pakub teaduslikku huvi puuliikide tavapärasest erinev kasvukuju või -vorm. H. Relve (2002. Eesti põlispuud) on välja toonud jämedused, millest alates on tegemist tähelepanuväärse tüve ümbermõõduga puuga. Tähelepanuväärsed ümbermõõdud (sentimeetrites) rinnakõrguselt mõõdetuna on puuliigiti ja -perekonniti järgmised: arukask – 300, elupuud – 150, haab – 300, harilik kadakas – 100, harilik kuusk – 300, harilik mänd – 350, harilik pihlakas – 150, harilik saar – 400, harilik tamm – 450, harilik toomingas – 160, harilik vaher – 300, hobukastanid – 300, jalakad – 400, lehised – 350, paplid – 450, pooppuu – 200, pärnad – 450, remmelgad – 500 ja sanglepp – 300. Kõige pikaealisemad puuliigid meie kliimas on harilikud pärnad, tammed, männid ja künnapuud. E. Laasi (1967. Dendroloogia õpik) andmetel võib harilik mänd elada 300–600 aasta vanuseks, kuigi intensiivne juurdekasv lõpeb 70–80 aasta vanuselt. Hariliku tamme vanus võib ulatuda kuni 1500 aastani. Teadusliku väärtuse realiseerumiseks on oluline, et kaitse all oleks ja säiliks esinduslik hulk eri liiki meil looduses kasvavatest puudest.

Eluta looduse ehk (hüdro)geoloogiliste objektide ehk geoloogiliste loodusmälestiste (aluspõhja paljandid, rändrahnud, allikad, karst, maastiku üksikelemendid jne) väärtus seisneb eelkõige selles, et nende muutumatu säilitamise abil on võimalik selgitada eri piirkondade geoloogilist arengut ja tänapäeval kulgevaid geoloogilisi protsesse. Eestis on Euroopa suurimad hiidrahnud ja eri tüüpi liustikutekkelised pinnavormid, millel on teaduslik väärtus. E. Pirruse (2009. Eestimaa suured kivid. Suurte rändrahnude lugu. TTÜ Geoloogia Instituudi väljaanne) andmetel on praeguseks säilinud 80–85% suurte rahnude algsest kogumist ja see on oma üle 1800 ulatuva koguarvuga seetõttu väga esinduslik alus mandrijää toimemehhanismi uurimisel.

Geoloogid on rahnudele statistilise töötuse alusel seadnud suuruse piirid ja andnud hinnangu kaitse vajadusele, lähtudes eelkõige nende esinemise sagedusest. Eesti alale kantud hiidrahnude (ümbermõõduga üle 25 m, läbimõõt üle 10 m, arv u 100) kooslust on lõhkumistega kahjustatud vaid minimaalses ulatuses (alla 5%), mistõttu see väärib tervikuna edasist riiklikku kaitset. Hiidrahnude lähedased rahnud (subhiidsed, ümbermõõt 25–20 m, arv u 180) ja maakondlikult tähelepanuväärsed rahnud (ümbermõõt 20–16 m, arv u 370) väärivad ja vajavad geoloogide hinnangul samuti riiklikku kaitset. Rahnud ümbermõõduga 16–10 m (neid on üle 1000) väärivad mõõtmetest lähtudes kohalikul tasandil kaitset. Rahnude suuruse hindamisel arvestatakse eelkõige ümbermõõtu, kõrgus üle 1,6–1,8 m annab lisaväärtuse. Rahnud ümbermõõduga 3–10 m klassifitseeritakse väikesteks rahnudeks. Teaduslik väärtus on eelkõige suurtel rahnudel, väikerahnudel on algne koostis sageli muutunud. Samas tuleb rahnude hindamisel silmas pidada ka geograafilist eripära, kuna rahnude hulk ja mõõtmed vähenevad Eestis lõuna poole. Eesti suurimad rändrahnud paiknevad peamiselt Põhja- ja Loode-Eestis.

Tuginedes H. Viidingu juhendile (1986. Suurte rändrahnude kirjeldamise juhend) peetakse teadusliku väärtuse all silmas rändrahnu kivimilist koostist ning asukohta ja asendit looduses, mille alusel hinnatakse mandrijää liikumissuundi, kandevõimet jms. Eriti väärtuslikud on nn juhträndkivid, mis pärinevad suhteliselt kitsalt avamusalalt. Harva leiduvateks kivimiteks on näiteks porfüür, hornblendid, bretša.

Teaduslikku lisaväärtust pakuvad ajaloolised sisseraided veekoguäärsetel rahnudel, mis annavad konkreetseid andmeid maatõusude ja kliimatingimuste perioodiliste muutuste kohta.

Teaduslik väärtus põhineb rahnude muutumatul säilimisel: kui rahn teisaldatakse algsest asukohast, kaotab see teadusliku väärtuse. Teaduslik väärtus realiseerub, kui säilinud on rahnudest teatud esinduslik kogum; rahne juurde ei teki.

Allikate teaduslik väärtus tuleneb põhjavee ja selle liikumisega seotud geoloogiliste nähtuste esinduslikkusest. Neil aladel on võimalik jälgida erinevaid põhjavee avanemise ilminguid. Allikate vees avaldub hüdrodünaamiline ja hüdrokeemiline signaal, mis kätkeb endas informatsiooni allikate toitealal ja põhjaveekihi läbimisel aset leidnud protsesside kohta. Suure vooluhulgaga allikatel on üldjuhul suur toiteala. Analüüsiks piisava pikkusega vooluhulga või hüdrokeemilise andmestiku aegridade olemasolu eeldab aga järjepidevat seiramist. Viimati tegeleti Eesti allikate hüdrodünaamika järjepideva seirega 30–40 aastat tagasi, kuid sellest ajast pärinevatel andmeridadel on suur teaduslik väärtus.

Oluline on järeltulevatele põlvedele säilitada suure teadusliku väärtusega objektid, mis annavad ilmeka pildi nende tekke ja seda põhjustanud protsesside kohta. Kuna paljud geoloogilised objektid on püsiva teadusliku väärtusega, on need objektid kantud Eesti ürglooduse raamatusse (edaspidi ka EÜR), mida loetakse Eesti geoloogiliste eluta loodusmälestiste andmepangaks. See andmebaas on valim tähelepanuväärsemate geoloogiliste objektide kohta ning võimaldab teha järeldusi nii teaduslike uuringute tarvis kui ka looduskaitsemeetmete planeerimisel. Erilist kaitset vajavad need võimsad ja kaunid, looduse loomingu vastu aukartust esile kutsuvad ürglooduse objektid, mida on hakatud kutsuma ka loodusmälestusmärkideks ehk loodusmonumentideks (T. Saadre. 2010. Eesti ürgloodus). Nimetamine EÜR-s annab kaitse alla võtmise otsustamisel objektile lisaväärtuse.

Objektide kaitse alla võtmisel lisandub lisaks geoloogiateaduse huvile säilitamise olulisus loodushariduse ja üldhariduse seisukohalt laiemalt.

Ajaloolis-kultuurilise väärtuse all mõeldakse nii objektide seost kohapärimusega (kohamuistend, legend) kui ka seotust Eesti või kohaliku piirkonna kultuuriloos oluliste isikute või ajaloosündmustega. Paljudel rahnudel ja puudel on looduskaitseajalooline väärtus, kuna need olid kantud juba I looduskaitseregistrisse, mida peeti aastatel 1936–1941.

Ajaloolis-kultuurilise lisaväärtuse annab kivide ajalooline kasutus maastikuorientiirina (eriti mererandadel), piirikivina (tähised), sündmuste või asjaolude põlistamiseks (sisseraied ajalooliste nimede ja aastaarvudega).

Esteetiline väärtus (dekoratiivsus, asend maastikul jms) väljendub puude puhul nende võra ja tüve suursugususes ja/või eripärasel kasvukujul, kivide puhul väljendub nende esteetilisus harukordses suuruses ja/või kivi eripärasel kujul. Eripärase kasvukujuga puud ja suured kivid on silmapaistvad märgid maastikus ja selle tõttu on neil oluline väärtus miljöölöjana. Allikate esteetiline väärtus seisneb veepeeglis ja/või väljavoolukoha vormis ning maastikulises koosmõjus teiste loodusobjektidega (näiteks suured kivid).

Rahvusvahelised lepingud looduse üksikobjekte ei käsitle, seega puudub rahvusvaheline kohustus määruses käsitletavat objektid kaitse alla võtta ning tegu on siseriikliku kaitse tagamisega. Samas nimetab Maailma Looduskaitseliit (IUCN) silmapaistvaid looduse üksikobjekte eraldi kategooriana „loodusmälestis” (*Natural monument or feature*; https://www.eea.europa.eu/help/glossary#c0=N&c4=30&b_start=90).

Allikad on määratletavad nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (edaspidi *loodusdirektiiv*) I lisa elupaigatüübina allikad ja allikasood (7160). Olulisus elupaigana annab allikale lisaväärtuse.

2.2. Looduse üksikobjektide kaitse alla võtmise otstarbekus.

Eelnõukohase määrusega käsitletakse 38 Lääne maakonnas kaitse all olevat ja oma väärtuse säilitanud looduse üksikobjekti ja määratakse neile piiranguvööndi ulatus. Tegemist on nii Eestis tervikuna, kuid eriti Lääne maakonnas, esinduslike mõõtmete ning teaduslikult, ajaloolis-kultuuriliselt ja esteetiliselt väärtuslike objektidega. Kaitse põhieesmärk on tagada tähelepanuväärsete puude, rahnude ja allika säilimine. Tulenevalt LKS § 68 lõikest 4 on keelatud kaitse alla võetud looduse üksikobjekti kaitse-eeskirjaga vastuolus olev või objekti seisundit või ilmet kahjustada või tegevus, kui seda ei tingi objekti säilitamiseks või objektist tekkiva kahju vältimiseks rakendatavad abinõud.

Üksikobjektide edasise kaitse otstarbekuse ja piiranguvööndi ulatuse määramisel on aluseks ekspert Taimo Aasma 2008. aastal koostatud ekspertiis „LKK Hiiu-Lääne regiooni kaitsealuste ja planeeritavate kaitsealuste objektide seisund, piiritlemine ja kaitsekord”. Tuginetud on Ü/K „Metsaprojekt” Eesti Metsakorralduskeskuse 1988. aastal koostatud aruandele „Läänemaa metsamajandi järelvalvepiirkonna looduskaitseobjektid” (koost. P. Kohava) ja neugrundbretša rahnude osas Kalle Suuroja andmetele (käsikirjaline materjal). Arvestatud on Enn Pirruse 2009. aastal ilmunud kokkuvõttes „Eestimaa suured kivid. Suurte rändrahnude lugu” (TTÜ Geoloogia Instituudi väljaanne) esitatud andmeid. 2019. aastal tegid täiendavaid paikvaatlusi Keskkonnaameti töötajad Tõnis Ruber, Anne Sula, Kaie Kattai ja Elle Puurmann.

Kõigil määruses nimetatud looduse üksikobjektidel on üks või mitu eespool nimetatud väärtust. Kaitse vajadus tuleneb seega riiklikul tasemel kõrgest loodusväärtusest. Iga konkreetse objekti väärtus ja selgitus kaitse alla võtmise eelduste kohta on esitatud tabelis 1. Põliseid puud ja rändrahnne on võimalik kaitsta vaid nende ajaloolises kasvukohas või looduslikus, st algses asukohas. Kui puu hävib, siis ei kandu tema väärtus teistele samas kohas kasvavatele puudele või sama liigi esindajatele. Kui rändrahn teisaldatakse algsest asukohast, kaotab see oma teadusliku väärtuse.

Lääne maakonnas on kaitse all ja kaitseväärtuse säilitanud **viis üksikpuud ja kaks puudegrupp**, neist viis tammede, üks pöõgi ja üks männi kaitseks. Määruses nimetatud puud on kaitse alla võetud esinduslike mõõtmete ja dekoratiivse kasvukuju tõttu. H. Relve (2000 Eesti põlispuud) hinnangul väärivad looduskaitse tähelepanu tammed alates ümbermõõdust 450 cm ja männid alates ümbermõõdust 350 cm. Samas tuleb arvestada Lääne-Eesti ja saarte piirkondlikku eripära, kus puud ei kasva üldjuhul nii jämedaks, ning kaitset väärivad ka väiksemate mõõtudega esinduslikud üksikpuud (Kärbla tamm, Lõpre tamm, Risti mänd). Hariliku pöõgi levila on Lääne- ja Kesk-Euroopa, Eesti kliimatsoonis leidub liiki harva (Pürksi pöök).

Põlised puud on seotud vanade talukohtade või mõisatega (Uuemõisa tammed) ja on seetõttu pärandmaastiku osa. Ungru tammed on seotud kohapärimusega ja Lusti tamm oli kantud Eesti Vabariigi I looduskaitseregistrisse ning seetõttu on nendel puudel ajaloolis-kultuuriline väärtus. Pärandmaastike ja selle säilinud elementide (antud kontekstis põlispuude) väärtustamine on üks osa koha identiteedist ja aitab paremini mõista kogu kultuuriloo kujunemist.

Läänemaal on kaitse alla võetud ja loodusväärtuse säilitanud **28 rahnu ja rahnurühma ning kaks kivikülvi**. Rändrahnud on kaitse alla võetud teadusliku väärtuse, suurte mõõtmete ja dekoratiivsuse tõttu maastikus. Kaitse all olevatest rahnudest neli – Kalevipoja (Truumani) kivid (neist lõunapoolne on Eestis suuruselt 30. kohal), Kerkstain, Tõllukivi – on hiidrahnud mõõtmetega.

Rahnude teaduslik väärtus seisneb nende ainulaadses kivimilises koostises. Osmussaare „kaksikud” / Hoitstaina, Salajõe Allika rahn ja Kasemetsa rahn on neugrundbretšad, mille teke on seotud Neugrundi hiidmeteoriiidi langemisega ja mis levivad peamiselt vaid Loode-Eestis ning on seetõttu erilise teadusliku väärtusega. Kuradikivi koostiseks on harva leiduv kivimitüüp mignatiit.

Samuti on oluline rahnude kultuurilooline tähtsus, st tegu on kividega, mis on seotud kohapärimusega või kinnismuistendiga – Eedu kivi, Hollandi kivi, Kalevipoja (Truumani) kivid, Kerkstain, Peetrikivi, Smen, Tõllukivi (Kalevipoja lingikivi), Vanapagana lingukivi ja Vargstein; ajalooliste isikutega (Parunikivi, Parunite kivi) või on arvel kultuurimälestiste riiklikus registris (Parunikivi).

Läänemaal on säilinud 20 geoloogilist objekti, mis võeti kaitse alla Eesti Vabariigi algusaastail ja on olnud I looduskaitseregistris: Eedu kivi, Hollandi kivi, Järvekivi, Kadaka kivi, Kalevipoja (Truumani) kivid, Kerkstain, Klaanemaa Laanekivi, Linama kivid, Männiku talu rändrahnud, Nõmmemaa kivikülv, Osmussaare „kaksikud” / Hoitstaina, Peetrikivi, Põõsaspea neeme rändrahn / Pestain, Salajõe Allika rahn ja Kasemetsa rahn, Sarapiku kivi, Sturesten ehk Lambakivi, Suur Patstein, Vanapagana lingukivi, Vargstein ja Väike Patstein (Ristikivi).

21 rahnu ja kivikülvi on nimetatud Eesti ürglooduse raamatus: Eedu kivi, Hindste kivikülv, Hollandi kivi, Kadaka kivi, Kalevipoja (Truumani) kivid, Klaanemaa Laanekivi, Kerkstain, Kürema männikivi, Linama kivid, Männiku talu rändrahnud, Parunikivi, Parunite kivi, Peetrikivi, Põõsaspea neeme rändrahn / Pestain, Salajõe Allika rahn ja Kasemetsa rahn, Sturesten ehk Lambakivi, Suur Patstein, Töllukivi, Vanapagana lingukivi, Vargstein ja Väike Patstein.

Läänemaal looduse üksikobjektina kaitse all olev **allikas** – allikajärviku moodustav Vormsi Suurallikas – väärib edasist kaitset teadusliku ja esteetilise väärtuse tõttu.

Üksikobjektide nimed. Kaitstavaid looduse üksikobjekte on eri õigusaktides nimetatud eri nimedega. See raskendab objektide ühest tuvastamist. Määrusega täpsustatakse osade seni kaitse all olnud looduse üksikobjektide nimed, et vältida nende segiajamist ja kergendada leidmist keskkonnaregistris, kus on praegu mitu objekti sama nimega (näiteks *pöökpuid, tamm*). Eri nimevariantide korral on määruses kasutatud sobivaimat nimetust, mis võimaldab objekti üheselt määrata. Selleks et väärtustada ja säilitada ajaloolist nime, kasutatakse sellistel objektidel paralleelnimesid.

Määrusega muudetakse või täpsustatakse üheksa objekti senist nime.

Seni vaid puu liiginimetusega nimetatud kaitsealuse Pöökpuid selgemaks määramiseks on liiginimetusele nime täiendina lisatud asukohajärgse küla nimi – **Pürksi pöökpuid**.

Eedu kivi (1940. aasta kaitse alla võtmise otsuses nimetatud kui Eedokivi, 1959. aasta otsuses nimetatud kui Edux kivi ja 1964. aasta otsuses kui Edu kivi, nimetatud ka Aedu kivi) nime puhul on valitud praegu enim kasutatav nimi.

Kalevipoja (Truumani) kivid nime määramisel on lähtunud kohaliku omavalitsuse ettepanekust kasutada kivid algset ja kohalike poolt enim kasutatavat nime. Ka 1959. aasta otsuses on kasutatud nime Kalevipoja kivid. Keskkonnaamet teeb ettepaneku kasutada paralleelnimena asukoha talu nimest tulenevat Truumani kivid, millega objekt 1937. aastal kaitse alla võeti, et eristada teistest Eestis olevatest Kalevipoja kividest.

Kerkstaini (1941. aastal kaitse alla võetud kui Kerkstain, nimetatud ka kui Kirikukivi, Eernstain) nimeks on määratud rahnu algne vormsirootsi kogukonnas kasutatud nimi. Ühtlasi väärtustatakse ja jäädvustatakse sellega Vormsi saare eripärast kultuurilugu. Ka teised saarel olevad kaitstavad rändrahnud on kaitstavate loodusobjektidena nimetatud ja keskkonnaregistrisse kantud algse vormsirootsi nimevariandiga (Smen, Skärestain, Vargstein).

1939. aastal Kiiremaa männikivi ja kivikülvina kaitse alla võetud rahnu nimeks on määratud kohaliku omavalitsuse ettepanekul **Kürema männikivi**, sest kivi asub Kürema küla maadel ja see on ka kivi praegu enim kasutatav nimi. Kivikülv on kaotanud algse seisundi ja 2018. aastal kaitse alt välja arvatud.

Nimetus **Linama kivid** (1939. aastal kaitse alla võetud kui Linnamaa kivid, nimetatud ka kui Linamaa kivid) on määratud valla ettepanekul kivi asukoha järgi Musa-Linama maaüksusel.

Peetrikivi (1938. aastal kaitse alla võetud kui Rändrahn Läänemaal, Haapsalu lähedal Paralepa metsas, 1964. aasta otsuses nimetatud kui Unger-Sternbergi kivi) nime valikul on lähtunud

kohalike kasutatavast Peeter I legendiga seonduvast nimest.

1937. aastal Salajõe külas Allika ja Kasemetsa talu maadel kaitse alla võetud rahne nimetatakse kaitsealuse loodusobjektina edaspidi kui **Salajõe Allika rahn ja Kasemetsa rahn** (keskkonnaregistris „Rändrahn (2); (2 gneissbretsa rahnu Salajõe Allika rändrahn”).

1959. aastal kaitse alla võetud **Tõllukivi (Kalevipoja lingukivi)** puhul edaspidi keskkonnaregistris paralleelnime Hiiekivi ei märgita, kuna see on eksitav – Hiiekivi on teise lähedal asuva rahnu nimetus.

1959. aastal kaitse alla võetud Suurallika nimele on selguse huvides lisatud täiendina asukoha saare nimi – **Vormsi Suurallikas**.

Tabel 1. Lääne maakonnas kaitstavate looduse üksikobjektide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele ja piiranguvööndite ulatus. KR – keskkonnaregister, KmR – kultuurimälestiste riiklik register, KOV – kohalik omavalitsus

	Objekti nimi KR kood (seisuga jaanuar 2020) KR-s olev nimetus, kui erineb määruse omast	Asukoht (KOV/küla)	Põhjendus, miks objekt väärib kaitset (sh objekti kaitseväärtus ja otstarbekus)	Piiranguvööndi ulatus	Kaitse alla võtmise otsus, lisaselgitused
Üksikpuud ja puudegrupid					
Puu mõõtmed keskkonnaregistri andmetel: kõrgus (<i>H</i>), ümbermõõt (<i>Ü</i> , esitatud mõõdetuna 1,3 m kõrguselt)					
1	Kärbla tamm KLO4000387 Kärbla tamm, Harilik Tamm	Lääne-Nigula vald Kärbla küla (Härmatamme 55201:001:4102; eramaa)	- tähelepanuväärsed mõõtmed võrreldes Läänemaal kasvavate suuremate tammedega: H 15 m, Ü 354 cm, võra läbimõõt 21 m	erikujuline raadiusega kuni 30 m (0,22 ha); rohumaa ja metsa serv; põhjas olev põld ja kagus olev pinnastee jäävad välja; ulatub piirnevale eramaaüksusele (Saunja küla Kõrgendiku 43901:001:0003)	ENSV MN Looduskaitse Valitsuse juhataja 17. märtsi 1959. a käskkiri nr 25 „Kaitse alla kuuluvate rändrahnude, kivikülvide ja põliste puude nimekirjade kinnitamisest” (lisa 2 nr 46 „Tamm”)
2	Lusti tamm KLO4000385	Haapsalu linn Võnnu küla (Tammela 67401:011:0090; eramaa)	- erakordsed mõõtmed: H 16 m, Ü 451 cm; - looduskaitseajalooline väärtus (I looduskaitseregistris)	erikujuline kuni 30 m (0,28 ha); puistu, läänes olev põld jääb välja (kraav jääb piiranguvööndisse)	Looduskaitse Nõukogu 8. veebruari 1938. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude kaitse alla võtmise asjus” (osa: a) puud, nr 1)
3	Lõpre tamm KLO4000388	Haapsalu linn Puise küla Matsalu rahvuspark (KLO1000300) Puise sihtkaitsevöönd (Lõpre 67405:001:0021; eramaa)	- tähelepanuväärsed mõõtmed võrreldes Läänemaal kasvavate suuremete tammedega: H 20 m, Ü 392 cm	0 m, sihtkaitsevööndis	ENSV MN Looduskaitse Valitsuse juhataja 17. märtsi 1959. a käskkiri nr 25 „Kaitse alla kuuluvate rändrahnude, kivikülvide ja põliste puude nimekirjade kinnitamisest” (lisa 2, nr 47 „Tamm”)

4	Pürksi pöök KLO4001289 Pöökpuu	Lääne-Nigula vald Pürksi küla / Birkas Pürksi mõisa park (KLO1200523), (Pürksi keskus 23 52001:005:3550; riigimaa)	- dendroloogiline väärtus: pöogi levila on Lääne- ja Kesk-Euroopa, Eesti kliimatsoonis külmaõrn, vähesed isendid suudavad vastu pidada	0 m, kaitsealuses pargis	Haapsalu rajooni TSN Täitevkomitee 10. juuni 1959. a otsus nr 45 „Looduskaitse organiseerimisest Haapsalu rajoonis” (nr 26 „Pöökpuu”)
5	Risti määnd KLO4000620 Risti määnd; (Määnd)	Lääne-Nigula vald Risti alevik (Haapsalu mnt 9 68001:001:0210; eramaa)	- tähelepanuväärsed mõõtmed võrreldes Läänemaal kasvavate määndidega: H 17 m, Ü 268 cm	erikujuline raadiusega kuni 10 m (0,02 ha); õuealal; põhjas ja idas ulatub piir teeni ja kulgeb mööda katastripiiri; õuealal olev hoone jääb välja, kusjuures hoonega piirnev lõunapiir on sirge	Haapsalu rajooni TSN Täitevkomitee 10. juuni 1959. a otsus nr 45 „Looduskaitse organiseerimisest Haapsalu rajoonis” (nr 33 määnd Haapsalu mnt 2 krundil)
6	Ungru tammed (2) KLO4000732 Ungru tammed; (Ungru tammed 4 tk)	Haapsalu linn Rohuküla; lõunapoolne puu on Ungru krookustoriku püsielupaigas (KLO3000446), (Ungru 67401:001:0801; eramaa)	- erakordsed mõõtmed: heas seisus 1. puu H 25 m, Ü 535 cm, 4. puu H 26 m, Ü 425 cm; 2. puu (KeA 2011) ja 3. puu (E. Rennu 2002) on hävinud; - esteetiline väärtus: maastikku ilmestav, hästi juurdepääsetavad ja vaadeldavad; - ajaloolis-kultuuriline väärtus: legendi järgi Peeter I istutatud (Eesti põlispuud 1998)	erikujuline kuni 50 m (1,49 ha); lõunapiir ulatub Ääsmäe–Haapsalu–Rohuküla mnt-ni ja kulgeb mööda katastripiiri	Haapsalu rajooni TSN Täitevkomitee 21. novembri 1984. a otsus nr 267 „Looduskaitse objektide nimekirja täpsustamine” (lisa nr 1, V osa „Põlised puud” nr 6 „Ungru tammed 4 tk.”)
7	Uuemõisa tammed (4) KLO4000775 Uuemõisa tammed (5)	Haapsalu linn Uuemõisa küla (Haapsalu metskond 5 67401:008:0792; riigimaa)	- erakordsed mõõtmed: H 12–25 m, Ü 3–5 m; suurimal puul Ü 500 cm, H 25 m; heas seisus on neli vana puud; viienda, Erja-Uuemõisa teest itta jääva tee servas oleva puu seisund halb, võra rikutud ja edasine kaitse ei ole põhjendatud; - maastikku ilmestav, hästi juurdepääsetav ja vaadeldav	erikujuline, kuni 50 m (0,8 ha), kirdepiir ulatub Erja-Uuemõisa ja loodepiir Tammiku teeni	ENSV MN Looduskaitse Valitsuse juhataja 17. märtsi 1959. a käskkiri nr 25 „Kaitse alla kuuluvate rändrahnude, kivikülvide ja põliste puude nimekirjade kinnitamisest” (lisa 2 nr 40 „Tammed”)

Rändrahnud ja kivikülvid					
Kõigil rändrahnudel on teaduslik väärtus seotuna ala üldise geoloogilise arengu ja mandrijää liikumise selgitamisega, eraldi on see tabelis esitatud, kui on lisaväärtus näiteks erilise kivimilise koostise tõttu (andmed kivide kohta: keskkonnaregister, kultuurimälestiste register (MR), EÜR, H. Viiding (1986), P. Kohava (1988), E. Pirrus (2009), K. Suuroja (käsikiri)); kõrgus (<i>H</i>), ümbermõõt (<i>Ü</i>)					
1	Eedu kivi KLO4001016 Eedu kivi; Eedu kivi	Lääne-Nigula vald Nõmmemaa küla (Kivinõmme 53101:002:0372; eramaa)	- hiidrahnud lähedased mõõtmed: H 3,2 m, Ü 24,4 m; - EÜR-s; - maastikupilti ilmestav: hästi juurdepääsetav; - kultuurilooline väärtus: muistendiga seotud; - looduskaitseajalooline väärtus	erikujuline kuni 30 m (0,20 ha); kirdepiir ulatub Vaisi–Kuijõe kõrvalmaanteeni ja kulgeb mööda katastripiiri; ulatub naabereramaaüksusele (Musa 53101:002:0231)	sotsiaalministri 26. veebruari 1940. a otsusega „Üksikute puude ja rändrahnude looduskaitse alla võtmise asjus” (osa B „Rändrahnud”, nr 1 „Nõva valla Veski ja Variku külade vaheline rändrahnude külv Harjumaal Nõva vallas Veski, Nõmmemaa, Musa ja Variku külades”. Suurim rändrahn nimega Eedokivi). KOV teeb ettepaneku kasutada enim kasutatavat nime Eedu kivi. Nimetatud ka kui Aedu, Edu kivi, Eedokivi, Edux kivi
2	Hindaste kivikülv KLO4001273 Hindaste kivikülv; (Kadakakivi ja Hindaste kivikülv)	Lääne-Nigula vald Hindaste küla (Aavikumetsa 53101:002:0031, eramaa; Klii 44101:001:0446; riigimaa)	- silmapaistvate mõõtmetega rahnudega kivikülv 0,30 ha-l; - teaduslik väärtus: omapärane suurte rahnude (H kuni 3,2 m, Ü kuni 18,8 m) kogum, milles rahnude lähedus üksteisele ja väikerahnude rikkalik külv suurte kivide vahel viitab monoliitselt suure algrahnu kohaletoomisele mandrijää poolt ja selle hilisemale töötlustele-nihutatusele rannaprotsessides (tõenäoliselt on tegemist Suursoos paiknenud veekogu toimega); - EÜR-s	erikujuline kuni 30 m (1,17 ha); metsas; idapiir ulatub metsa ja põllu vahelise ning ühtlasi kinnistupiirini; paikneb riigi- ja ühel eramaaüksusel	Haapsalu rajooni TSN Täitevkomitee 21. novembri 1984. a otsus nr 267 „Looduskaitse objektide nimekirja täpsustamine” (Lisa nr 2, V osa „Rändrahnud” nr 11 „Kadakakivi ja Hindaste kivikülv”) Kivikülvi piiri täpsustatud GPS-mõõdistamise alusel (Rita Miller 2017. a)

3	Hollandi kivi KLO4000446	Haapsalu linn Saanika küla (Tubri 67401:012:0053; eramaa)	- silmapaistvate (maakondlikult tähelepanuväärne) mõõtmetega: H 3,2 m, Ü 15,9 m hästi säilinud graniitporfüürrahn; - EÜR-s; - looduskaitseajalooline väärtus; - ajaloolis-kultuuriline väärtus: seos kinnismuistendiga; - maastikuline väärtus: rahn on kaugele nähtav ja hästi vaadeldav	10 m (0,03 ha); rohumaal	Looduskaitse Nõukogu 13. jaanuari 1937. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude kaitses” (II osa „Rändrahnud” nr 21) (Kalevipoja lingukivi)
4	Järvekivi KLO4000450	Lääne-Nigula vald Kudani küla / Gutanäs Nõva-Osmussaare hoiuala (KLO2000166) (Männiku 52001:004:0080; eramaa)	- silmapaistvad (maakondlikult tähelepanuväärne) mõõtmed: H 3,4 m, Ü 19 m; - hästi säilinud graniitgneiss; - looduskaitseajalooline väärtus	30 m (0,28 ha); metsas, ulatub osaliselt naabereramaaüksustele (Tähe 52001:004:0120, Uus-Madase 52001:004:0670)	Looduskaitse Nõukogu 1. oktoobri 1937. a otsusega „Üksikute puude ja rändrahnude kaitses” (II osa „Rändrahnud” alajaotus „Läänemaal” nr 3); asukoht täpsustatud ortofoto alusel
5	Kadaka kivi KLO4001272	Lääne-Nigula vald Hindaste küla (53101:002:1142 eramaa)	- tähelepanuväärsed hiidrahnud lähedased mõõtmed: H 4,2 m, Ü 21 m; - hästi säilinud rabakivi; - EÜR-s; - looduskaitseajalooline väärtus	30 m (0,28 ha), metsas; ulatub väikeses osas naabermaauksusele (Pihelga 53101:002:0272; eramaa)	sotsiaalministri 6. oktoobri 1939. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude looduskaitse alla võtmise asjus” (osa b „Rändrahnud” nr 9)
6	Kalevipoja (Truumani) kivid KLO4000911 Truumani (Kalevipoja) kivid; (Truumanni kivid)	Lääne-Nigula vald Saare küla / Lyckholm Silma looduskaitseala (KLO1000197) Tagalahe-Sutlepa sihtkaitsevöönd (Silma looduskaitseala 27 52001:005:0042, riigimaa)	- hiidrahnud mõõtmetega rabakivid: 1) H 5,1 m, Ü 30 m; 2) H 3,3 m, Ü 28,9 m; lõunapoolne kivi on Eesti kivide hulgas suuruselt 30. kohal (Pirrus 2009); - EÜR; - maastikuline väärtus: hästi vaadeldav, tähtis mereorientiir; - ajaloolis-kultuuriline: seotud kalevipojamuistendiga; - looduskaitseajalooline väärtus	0 m (rohumaa), sihtkaitsevööndis	Looduskaitse Nõukogu 1. oktoobri 1937. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude kaitses” (II osa „Rändrahnud” alajaotus „Läänemaal” nr 2 Truumanni kivid (2)); KOV ettepanek on kasutada enim kasutatavat nime Kalevipoja kivid; ka 1959. a otsuses on kasutatud sama nime. KeA teeb ettepaneku kasutada paralleelnimena Truumanni kivid, sest Kalevipoja kive on Eestis mitu. Objekti asukohta on täpsustatud vastavalt ortofotole ja kaardikihile on kantud mõlemad kivid

7	Kerkstain KLO4000507 Kirikukivi	Vormsi vald Diby küla rannavees Väinamere hoiuala (KLO2000241)	- hiidrahnu mõõtmed: H 5,6 m, Ü 25–30 m; - maastikuline väärtus: hästi vaadeldav rahn rannavees; - ajaloolis-kultuuriline väärtus: seos legendiga; - looduskaitseajalooline väärtus: I looduskaitseregistris nr 547; - teaduslik väärtus: sisseraiutud veetasememärk aastaarvuga 1851 annab teavet kliimatingimuste perioodiliste muutuste kohta; - EÜR-s	raadiusega 50 m (0,78 ha); rahn ja selle piiranguvöönd asuvad rannavees	Eesti NSV Hariduse Rahvakomissari 22. veebruari 1941. a otsus „Üksikute puude, rändrahnude ja hiikirnu looduskaitse alla võtmise asjas” (II osa „Rändrahnud” nr 21 „Kerkstain”). Nime osas tehakse ettepanek kasutada edaspidi ajaloolist vormsirootsi nime Kerkstain
8	Klaanemaa Laanekivi KLO4001275	Lääne-Nigula vald Vanaküla / Gambyn (Riguldi metskond 30, 52001:002:0171; riigimaa)	- tähelepanuväärsed (hiidrahnu lähedased) mõõtmed: H 3,9 m, Ü 23,8 m (Pirrus 2009); - EÜR-s; - maastikuline: orientiir metsamaastikus; - looduskaitseajalooline väärtus	raadiusega 30 m (0,28 ha); rahn ja selle piiranguvöönd asub metsas, terves ulatuses riigimaa	sotsiaalministri 13. juuni 1938. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude looduskaitse alla võtmise asjus” (osa b „Rändrahnud” nr 4 „Suur Laanekivi”)
9	Kuradikivi KLO4000907	Lääne-Nigula vald Ehmja küla (Allikjaani (45202:002:0651; eramaa)	- silmapaistvad (maakondlikult tähelepanuväärsed) mõõtmed: H 1,9 m, Ü 15,8 m; - teaduslik väärtus: harva leiduv kivimitüüp magnatiit	erikujuline raadiusega kuni 30 m (0,22 ha), metsas; edelapiiril ulatub Saanika–Martna kõrvalmaantee kinnistu piirini ning idapiiril Allikjaani (45202:002:0651) maaüksuse piirini	ENSV MN Looduskaitse Valitsuse juhataja 17. märtsi 1959. a käskkiri nr 25 „Kaitse alla kuuluvate rändrahnude, kivikülvide ja põliste puude nimekirjade kinnitamisest” (lisa 1 „Riikliku kaitse alla kuuluvate rändrahnude ja kivikülvide loetelu” nr 19 „Kuradikivi”)
10	Kürema männikivi KLO4000916 Kiirema männikivi; (Kürema männikivi ja kivikülv)	Lääne-Nigula vald Variku küla (Männa 53101:002:1040; eramaa)	- silmapaistvate mõõtmatega (maakondlikult tähelepanuväärne): H 3,6 m, Ü 19,5 m; - hästi vaadeldav ja hõlpsasti leitav hästi säilinud rabakivi; - ökoloogiline väärtus: kivil kasvab heas seisus mänd (Ü 62 cm (0,0), H 3 m; Relve 1998); - EÜR-s Kivikülv on kaitse alt välja arvatud, kuna ei ole looduslikul kujul säilinud	10 m (0,03 ha), põllul; ulatub naabermaaüksusele (Kürema-Sõeru 53101:002:0182; eramaa)	ENSV MN Looduskaitse Valitsuse juhataja 17. märtsi 1959. a käskkiri nr 25 „Kaitse alla kuuluvate rändrahnude, kivikülvide ja põliste puude nimekirjade kinnitamisest” (lisa 1 „Riikliku kaitse alla kuuluvate rändrahnude ja kivikülvide loetelu” nr 34 „Kiirema Männikivi ja kivikülv”). KOV teeb ettepaneku kasutada nime Kürema männikivi, sest kivi asub Kürema külas

11	Linama kivid (2) KLO4000915 Linamaa kivi (2); (Linnaamaa kivid)	Lääne-Nigula vald Nõmmemaa küla (Musa-Linama 53101:002:0332; eramaa)	- tähelepanuväärsete mõõtmetega kaks rabakivigraniit rahnud: 1) H 3,7 m, Ü 24,4 m (Pirrus 2009; hiidrahnud lähedane); 2) H 2,6 m, Ü 16,1 m (maakondlikult tähelepanuväärne); - EÜR-s; - looduskaitseajalooline väärtus; - maastikuline väärtus: hästi vaadeldavad (põllul)	raadiusega kuni 10 m (0,06 ha), põllul (eramaa)	sotsiaalministri 6. oktoobri 1939. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude looduskaitse alla võtmise asjus” (osa b „Rändrahnud” nr 8 „Linnaamaa kivid”; reg. nr. 426). KOV ettepanek on kasutada edaspidi nimekuju Linama kivid, kuna asuvad Musa-Linama talu maal. Objekti asukohta täpsustatud ortofoto alusel
12	Männiku talu rändrahnud (4) KLO4000117 Männiku talu rändrahnud	Lääne-Nigula vald Variku küla (Lepa 53101:002:1010, Kaeramaa 53101:002:1000; eramaa)	- silmapaistvate mõõtmetega rahnude rühm: 1) H 2,6 m, Ü 14,9 m; 2) H 3,2 m, Ü 15,0 m; 3) H 2,7 m, Ü 19,4 m; - looduskaitseajalooline väärtus; - maastikuline väärtus: kaks rahnud on itta suunduva tee ääres ja kergesti leitavad; - EÜR-s	erikujuline raadiusega kuni 30 m (0,77 ha) metsas ja väikeses ulatuses niidualal; edelapiir ulatub metsa ja põllu piirini; ulatub naabermaaüksusele Väike-Kingu (53101:002:0238, eramaa)	sotsiaalministri 6. oktoobri 1939. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude looduskaitse alla võtmise asjus” (osa b „Rändrahnud” nr 10 „Männiku talu rändrahnud”)
13	Nõmmemaa kivitülv KLO4001137	Lääne-Nigula vald Nõmmemaa küla (Nõmmemaa-Toa 53101:002:0112 ja Männiku 53101:002:0002; eramaad)	- heas seisundis looduses hästi piiritletav (1,98 ha) rikkalik viiburgiidist koosnev rahnukülv; kümmekond suuremat Ü 8–10 m, H kuni 2 m, mitu rahnud Ü >10m (H. Viiding 1986); - EÜR-s; - hästi ligipääsetav ja maastikul hästi vaadeldav; - looduskaitseajalooline väärtus	erikujuline kuni 30 m (3,47 ha) metsas, ulatub Vaisi–Kuijõe kõrvalmaanteeni ja kulgeb mööda kinnistupiiri; eramaal	sotsiaalministri 26. veebruari 1940. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude looduskaitse alla võtmise asjus” (osa b nr 1 „Nõva valla Veski ja Variku külade vaheline rändrahnude külv Harjumaal Nõva vallas Veski, Nõmmemaa, Musa ja Variku küldes” 12 talu maal)
14	Osmussaare „kaksikud” / Hoitstaina KLO4000903 Osmussaare „kaksikud”	Lääne-Nigula vald Osmussaare küla / Odensholm Osmussaare MKA (KLO1000558) Osmussaare sihtkaitsevöönd; (Osmussaare maastikukaitseala 1 52001:001:1081, riigimaa)	- tähelepanuväärsed mõõtmed: 1) H 4,0 m; 2) H 3,0 m (H. Viiding 1986); - teaduslik väärtus: gneissbretša rahnud; - maastikuline väärtus: hästi vaadeldavad	0 m (asub maastikukaitseala sihtkaitsevööndis)	Looduskaitse Nõukogu 22. mai 1937. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude kaitses” (II osa nr 8 „kaks rändrahnud „Hoitstaina”). Objekti asukoht täpsustatud ortofoto alusel. KeA teeb ettepaneku kasutada edaspidi paralleelnimena algset Osmussaare rootsi nime Hoitstaina, millega rahnud 1937. aastal kaitse alla võeti

15	Parunikivi KLO4000909	Vormsi vald Hullo küla (Vormsi metskond 4 90701:002:0325; riigimaa)	- silmapaistvad mõõtmed (maakondlikult tähelepanuväärne): H 2,6 m, Ü 19,3 m; - EÜR; - heas seisundis rabakivi; - hästi juurdepääsetav ja vaadeldav, - muinsuskaitseobjekt: Otto Friedrich Fromhold von Stackelbergi mälestuskivi, „Parunikivi” (MR kood 482; kivi idaküljele on raiutud tekst „mälestuseks poegadelt isale”); - rekreatsiooniline väärtus: RMK külustusobjekt	50 m (0,78 ha); piiranguvööndi määramisel on kasutatud suurimat lubatud piiranguvööndi ulatust, kuna kivi asub Hullo küla puhkemetsas	Eesti NSV Hariduse Rahvakomissari 22. veebruari 1941. a otsusega „Üksikute puude, rändrahnude ja hiiukirnu looduskaitse alla võtmise asjas” (II osa „Rändrahnud” nr 20 „Paruni kivi”)
16	Parunite kivi KLO4000914	Lääne-Nigula vald Keedika küla (17 Keila-Haapsalu tee 55201:001:3580; riigimaa)	- silmapaistvate mõõtmetega rabakivi: H 1,9 m, Ü 13,1 m; - ajaloolis-kultuuriline väärtus: idaküljele raiutud Uugla ja Keediku mõisa omanike nimed omandivahetuse aastaarvudega; edelaküljel on kivis reeper; - EÜR; - maastikuline väärtus: maantee ääres, hästi vaadeldav	erikujuline kuni 30 m (0,11 ha), metsamaal; idaosas ulatub Keila–Haapsalu maantee servani, lääneosas kuni elektriliinialuse servani; piiranguvöönd jääb valdavas osas naabermaaiüksusele Piirsalu metskond 2 (55201:001:1311; riigimaa)	ENSV MN Looduskaitse Valitsuse juhataja 17. märtsi 1959. a käskkirjaga nr 25 „Kaitse alla kuuluvate rändrahnude, kivikülvide ja põliste puude nimekirjade kinnitamisest” (lisa nr 1 „Riikliku kaitse alla kuuluvate rändrahnude ja kivikülvide loetelu” nr 30 „Parunite kivi”)
17	Peetrikivi KLO4000447 Paralepa rändrahn (Peetrikivi)	Haapsalu linn (Ungru tee 16 18301:016:0110; riigimaa)	- silmapaistvad (maakondlikult tähelepanuväärsed) mõõtmed: H 1,9 m, Ü 16,7 m; - EÜR-s; - looduskaitseajalooline väärtus; - maastikuline väärtus: heas seisundis hästi vaadeldav rahn; - rekreatiivne: asendi tõttu linnalähedases puhkemetsas sageli külastatav; - ajaloolis-kultuuriline: sisseraie „Jürgen Ungern-Sternberg 1524”; seos legendiga (Peeter I)	erikujuline raadiusega kuni 50 m (0,63 ha); linnalähedases puhkemetsas, loodepiir ulatub kuni Paralepa tee serva	Looduskaitse nõukogu 13. jaanuari 1937. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude kaitstes” (II osa „Rändrahnud” nr 26 „Rändrahn Läänemaal, Haapsalu lähedal Paralepa metsas”). KeA teeb ettepaneku kasutada edaspidi nime Peetrikivi, mida kasutavad kohalikud ja mis on seotud Peeter I legendiga. Nimetatud ka kui Unger-Sternbergi kivi

18	Põõsaspea neeme rändrahn / Pestain KLO4000444	Lääne-Nigula vald Spithami küla / Spithamn (Pestains 52001:001:0286; eramaa)	- tähelepanuväärsete (hiidrahnu lähedaste) mõõtmega rabakivirahn: H 4,1 m, Ü 24,5 m (Pirrus 2009); - EÜR-s (kaks tükseisest 5 m kaugusel paiknevat rabakivigraniitrahnu); - looduskaitseajalooline väärtus; - ajalooline väärtus: reeperkivi	raadiusega 10 m (0,03 ha, rohumaal; elamumaa)	sotsiaalministri 4. märtsi 1939. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude looduskaitse alla võtmise asjus” (osa B „Rändrahnud” nr 4 „Pe-stajn”; reg nr 349). Kivi asukoht täpsustatud ortofoto alusel. KeA teeb ettepaneku kasutada paralleelnimena algset rannarootsi nime Pestain. Nimetatud ka kui Põõsaspea suurrahn
19	Saanika rändrahn KLO4000445	Haapsalu linn Saanika küla (Tubri 67401:012:0053; eramaa)	- silmapaistvad mõõtmed: H 2,2 m, Ü 12,1 m; - EÜR-s; - looduskaitseajalooline väärtus	30 m (0,28 ha); metsas	Looduskaitse Nõukogu 13. jaanuari 1937. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude kaitses” (II osa „Rändrahnud” nr 23 „Rändrahn samas, Tubri koplis, Madise talu krundil”). Nimetatud ka kui Tubrimäe kivi
20	Salajõe Allika rahn ja Kasemetsa rahn KLO4000913 Rändrahn (2); (2 gneissbretsa rahn; Salajõe Allika rändrahn)	Lääne-Nigula vald Salajõe küla (Kividealuse 55201:001:0239; eramaa)	- silmapaistvate (maakondlik tähtsus) mõõtmega kaks rahn: Allika rahn H 3,9 m, Ü 19,6 m; Kasemetsa rahn H 3,4 m, Ü 17,6 m; - teaduslik väärtus: haruldane kivimtüüp neugrundbretša; - EÜR; - looduskaitseajalooline väärtus; - ökoloogiline (tugevasti sammaldunud)	erikujuline 0,13 ha. Salajõe Allikarahn: raadiusega 10 m (põllul), Kasemetsa rahn: erikujuline kaitsevöönd 0,1 ha, põllul kuni 10 m ja puistus kuni 30 m	Looduskaitse Nõukogu 22. mai 1937. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude kaitses” (II osa „Rändrahnud” nr 5 Allika ja nr 7 Kasemetsa). Nimetatud ka kui Allika talu rahn ja Kasemetsa talu rahn. KeA ettepanekul nimetatakse kaitstava objekti nimes mõlema rahn nimi. Asukoht täpsustatud ortofoto alusel
21	Sarapiku kivi KLO4000452 Sarapiku kivi; (Kadaka kivi ja selle läheduses asuv kivi) (KLO4000452)	Lääne-Nigula vald Hindaste küla (Sarapiku 53101:002:0021; eramaa)	- tähelepanuväärsed (hiidrahnu lähedased) mõõtmed: H 5,0 m, Ü 22 m (H. Viiding, 1986) rabakivigraniit; - looduskaitseajalooline väärtus; - hästi säilinud ja vaadeldav (metsa servas)	erikujuline raadiusega 30 m metsas ja 10 m põllul (0,16 ha)	sotsiaalministri 26. veebruari 1940. a otsusega „Üksikute puude ja rändrahnude looduskaitse alla võtmise asjus” (osa B „Rändrahnud” nr 2 „Sarapiku kivi”)
22	Skärestain KLO4000910	Vormsi vald Sviby küla Väinamere hoiualal (KLO2000241) (90701:003:0069; eramaa)	- tähelepanuväärsed hiidrahnu lähedased mõõtmed: H 3,2 m, Ü 22,1 m (Pirrus 2009); - EÜR; - hästi säilinud rabakivi; - maastikuline ja teaduslik väärtus: üks Vormsi saare suurimaid rahne	raadiusega 30 m (puistus lagendiku servas); piiranguvöönd ulatub naabereramaakinnistule (Kirsi 90701:003:0590 Hosby küla)	Eesti NSV Hariduse Rahvakomissari 22. veebruari 1941. a otsus „Üksikute puude, rändrahnude ja hiiukirnu looduskaitse alla võtmise asjus” (II osa „Rändrahnud” nr 22 „Skärestain”)

23	Smen KLO4000448	Vormsi vald Borrby küla (Metsanurga 90701:001:0568; riigimaa)	- tähelepanuväärsed hiidrahnud lähedased mõõtmed: H 4,3 m, Ü 23,9 m, maht 137 m ³ (Kohava 1988); - EÜR-s; - maastikuline väärtus: hea orientiir; - ökoloogiline väärtus: kivil kasvab haruldane samblaliik (Kannukene 1999); - ajaloolis-kultuuriline väärtus: rahvajutu järgi olevat rahnu otsas päästnud end mõned talupojad tatarlaste rüüsteretkede ajal 1575 (?) keeva veega ja kivide loopimisega	raadiusega kuni 30 m, metsas	Eesti NSV Hariduse Rahvakomissari 22. veebruari 1941. a otsus „Üksikute puude, rändrahnude ja hiiukirnu looduskaitse alla võtmise asjas” (II osa „Rändrahnud” nr 18 „Smen, suur rändrahn”)
24	Soontaga kivi KLO4000508	Lääne-Nigula vald Keedika küla Leidissoo LKA (KLO1000263) Tillutare sihtkaitsevöönd (Piirsalu metskond 2, 55201:001:1311; riigimaa)	- tähelepanuväärsed (hiidrahnud lähedased) mõõtmed: H 3,1 m, Ü 22 m; - hästi säilinud rabakivi	0 m; kaitsealal sihtkaitsevööndis, metsa ja soo servas	Haapsalu raj. TSN Täitevkomitee 10. juuni 1959. a otsus nr 45 „Looduskaitse organiseerimisest Haapsalu rajoonis” (lisa nr 1 „Rajoonilise tähtsusega looduskaitse objektide nimekiri” alajaotus „Linnamäre külanõukogu” nr 14 „Rändrahn „Soontaga kivi”)
25	Sturesten ehk Lambakivi KLO4001262	Lääne-Nigula vald Einbi küla / Enby (Jagas-Matsi 52001:005:2331, eramaa)	- silmapaistvate mõõtmetega: H 2,5 m, Ü 11,2 m (Pirrus 2009); - EÜR-s; - looduskaitseajalooline väärtus	raadiusega kuni 30 m (metsas)	Looduskaitse Nõukogu 1. oktoobri 1937. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude kaitses” (II osa „Rändrahnud” alajaotus „Läänemaal” nr 1 „Sturesten”); asukoht täpsustatud GPS-iga
26	Suur Patstein KLO4000451	Lääne-Nigula vald Sutlepa küla / Sutlep (Suurekivi 52001:002:1570; eramaa)	- silmapaistvad (hiidrahnud lähedased) mõõtmed: H 3,8 m, Ü 21,1 m; - EÜR-s; - looduskaitseajalooline väärtus; - heas seisus rabakivirahn, läänekülje all 1,5 m pikkune, arvatavasti karstilise tekkega, koobas	raadiusega 10 m (rohumaal ja põllu servas)	sotsiaalministri 13. juuni 1938. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude looduskaitse alla võtmise asjus” (osa b „Rändrahnud” nr 4 „Suur laanekivi”; reg. nr 274); asukohta korrigeeritud ortofoto alusel

27	Töllukivi (Kalevipoja lingukivi) KLO4000906 Tõllu- (Kalevipoja lingu)kivi; (Hiiekivi)	Haapsalu linn Haeska küla (Tõnise-Hansu 67405:004:0031; eramaa)	- erakordsete hiidrahnude mõõtmega rabakivi: H 3,0 m, Ü 25 m; - EÜR-s; - ajaloolis-kultuuriline väärtus: muistenditega seotud; - muinsuskaitseobjekt: MR kood 6 029 Ohvrikivi	erikujuline kaitsevöönd raadiusega kuni 10 m (0,03 ha), rohumaal; idapiiril ulatub kuni Kõrtsu-Aadu pinnaste servani ning läänepiiril niidu ja põlluvahelise piirini	ENSV MN Looduskaitse Valitsuse juhataja 17. märtsi 1959. a käskkirj nr 25 „Kaitse alla kuuluvate rändrahnude, kivikülvide ja põliste puude nimekirjade kinnitamisest” (lisa nr 1 „Riikliku kaitse alla kuuluvate rändrahnude ja kivikülvide loetelu” nr17 „Töllukivi e Kalevipoja lingukivi”); asukoht täpsustatud ortofoto alusel
28	Vanapagana lingukivi; KLO4000905 (Vanapagana lingu- (Kalevipoja)kivi ; Kuradikivi	Haapalu linn Saanika küla (Tubri 67401:012:0053; eramaa)	- silmapaistvate (maakondlikult tähelepanuväärne) mõõtmega: H 2,3 m, Ü 15,7 m; - EÜR-s; - looduskaitseajalooline väärtus: I looduskaitseregistris nr 86; - ajaloolis-kultuuriline väärtus: seos muistendiga	raadiusega 10 m (rohumaal; ulatub naabereramaaüksusele Kargu-Uuetoa 67401:012:0023)	Looduskaitse Nõukogu 13. jaanuari 1937. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude kaitse” (II osa „Rändrahnud” nr 22 „Suur rändrahn samas, Tubri koplis”; reg. nr. 86); asukoht täpsustatud ortofoto alusel
29	Vargstein KLO4000449	Vormsi vald Kersleti küla (90701:001:0383; eramaa)	- silmapaistvate mõõtmega (maakondlikult tähelepanuväärne): H 2,5 m, Ü 19,9 m; - EÜR-s; - looduskaitseajalooline väärtus: I looduskaitseregistris nr 545; - ajaloolis-kultuuriline väärtus: seos pärimusega omaaegsest igakevadisest ülesaarelisest hundijahist	raadiusega 30 m (metsas)	Eesti NSV Hariduse Rahvakomissari 22. veebruari 1941. a otsus „Üksikute puude, rändrahnude ja hiiukirnu looduskaitse alla võtmise asjas” (II osa „Rändrahnud” nr 19 „Vargstein”)
30	Väike Patstein (Ristikivi); KLO4000912	Lääne-Nigula vald Väike-Nõmmküla / Persäker (Viiviku 52001:002:0790, Nõmme 52001:002:0801) ja Sutlepa küla /Sutlep (52001:002:1613) piirikivi; eramaa	- silmapaistvate (maakondlikult tähelepanuväärne) mõõtmega rabakivi: H 2,7 m, Ü 17,7 m; - EÜR-s; - looduskaitseajalooline väärtus: I looduskaitseregistris nr 276; - ajalooline väärtus: kolme maaüksuse piirikivi, lõunaotsa lähedale raiutud piiririst	kuni 20 m (0,09 ha), kinnikasvav kadastik, mis vajab kivi vaadeldavuse säilitamiseks hooldust; lõunapiiril ulatub kuni Viiviku teeni	sotsiaalministri 13. juuni 1938. a otsus „Üksikute puude ja rändrahnude looduskaitse alla võtmise asjus” (osa b „Rändrahnud” nr 6 „Väike Patstein”)

Allikad					
1	Vormsi Suurallikas KLO4001153	Vormsi vald Suuremõisa küla, Vormsi maastikukaitseala (KLO1000220) Prästvike piiranguvöönd; (Vormsi maastikukaitseala 16, 90701:002:0295; riigimaa)	- esteetiline väärtus, moodustab allikajärviku; - ökoloogiline väärtus: allika elupaik; - maastikuline väärtus; - rekreatiivne väärtus: RMK külustusobjekt	0 m; maastikukaitsealal ja elupaigatüüp allikad ja allikasood (7160) on maastikukaitseala kaitse- eesmärgiks	Haapsalu raj. TSN Täitevkomitee 10. juuni 1959. a otsus nr 45 „Looduskaitse organiseerimisest Haapsalu rajoonis” (lisa nr 1 „Rajoonilise tähtsusega looduskaitse objektide nimekiri” alajaotus „Vormsi külanõukogu” nr 6 „allikas („Suurallikas”) koos tiigiga”)

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

LKS § 4 lõige 6 kohaselt on kaitstav looduse üksikobjekt elus või eluta loodusobjekt, nagu puu, allikas, rändrahn, juga, karestik, pank, astang, paljand, koobas, karst või nende rühm. Kuna määruses käsitletakse ainult üksikpuid ja -rahne või nende rühmi ning allikat, ei ole vajadust valida määruses käsitledavate objektide puhul mõnda teist looduskaitseseaduses võimaldatud kaitstava loodusobjekti tüüpi. Üksikobjekti ümber olevat eripärase loodusobjekti säilitamiseks vajalikku piiranguvööndit ei saa käsitleda LKS-is nimetatud kaitsealana eelkõige selle eesmärgi ja väikese pindala (enamasti alla 0,8 ha) tõttu. Kaitseala on inimtegevusest puutumatusena hoitav või erinõuete kohaselt kasutatav ala, kus säilitatakse, kaitstakse, taastatakse, uuritakse või tutvustatakse loodust. Hoiuala on liikide elupaikade ja kasvukohtade kaitseks määratud ala, st kaitse eesmärk on liikide ja koosluste kaitse. Püsielupaigana kaitstakse ainult konkreetse liigi elupaika, mitte ühte kindlat mingi tunnuse tõttu silmapaistvat üksikisendit, nende rühma või maastikuelementi.

2.4. Kaitstava loodusobjekti piiranguvööndi ulatus ja kulgemine

Määruses käsitletud looduse üksikobjektid on kaitse alla võetud nii Eesti Vabariigi algusaastatel kui ka enne taasiseseisvumist asjaomase ametiasutuse otsuse või käskkirjaga. Tulenevalt Eesti NSV Ülemnõukogu 23. veebruari 1990. a otsuse „Eesti NSV seaduse „Eesti looduse kaitse kohta” kehtestamisest” punktist 4 laieneb alates 15. märtsist 1990. a looduse kaitse ja kasutamise seotud suhetele, mis on tekkinud enne 15. märtsi 1990. a, Eesti NSV seadus „Eesti looduse kaitse kohta”. 9. juulil 1994. a jõustunud „Kaitstavate loodusobjektide seaduse” § 30 lõige 6 sätestas, et kõik enne nimetatud seaduse jõustumist moodustatud kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide kaitseks kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord jäävad kehtima kuni nimetatud seadusega ettenähtud korras kaitse-eeskirjade rakendamiseni niivõrd, kuivõrd need ei ole vastuolus kehtiva seadusega. Sisuliselt sama regulatsiooni annab ka kehtiva LKS § 91 lõige 1, mis sätestab, et enne LKS-i jõustumist kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord jäävad kehtima kuni LKS alusel uue korra kehtestamiseni või kaitsekorra kehtetuks tunnistamiseni. Piiranguvööndi ulatuse kehtestamine kaitsealuse looduse üksikobjekti ümber määrab kindlaks piirangutega maa-ala suuruse.

LKS § 11 lõike 3 kohaselt määratakse üksikobjektile kaitse alla võtmisel koos kaitse alla võtmise eesmärgiga ka kaitsevööndi ulatus. Praeguse ni on määruses käsitletud loodusobjektide ümber kehtinud LKS § 68 lõikes 1 või lõikes 3 nimetatud 50 m raadiusega piiranguvöönd, sest kaitse alla võtmise otsustega ei ole määratud täpsemat piiranguvööndi ulatust. Sageli on sellise ulatusega piiranguvöönd põhjendamatult ja ebaotstarbekas, kuna see ei ole nii suures ulatuses objekti säilimiseks vajalik, see ei mõjuta objekti vaadeldavust ning seatavad piirangud ei ole saavutatud tulemust silmas pidades proportsionaalsed. Kaitse all olevate looduse üksikobjektide ümber kehtestatakse erineva ulatusega piiranguvööndid (10, 30 ja 50 m), mille ulatus on objektide asukohta ja looduslikke tingimusi arvesse võttes kaitse-eesmärgi tagamiseks optimaalne.

Punktobjektide korral esitatakse piiranguvööndi ulatus üldjuhul meetrites, pindalaliste objektide puhul hektarites. Pindalaliste üksikobjektide puhul võib objekti säilimise seisukohast osutada vajalikuks pindobjektile täiendavalt piiranguvööndi määramine. Üldjuhul on üksikpuudel ja rändrahnudel ringikujuline piiranguvöönd; erikujuline piiranguvöönd tekib juhul, kui objekt asub näiteks tee või elektriliini vahetus läheduses või kui piiranguvööndist on välja arvatud hooned. Allikate puhul on tegemist üldjuhul pindalaliste üksikobjektidega, mille

piiranguvööndi ulatus on looduslikest tingimustest tingituna ebakorrapärane. Erikujulise piiranguvööndi piiritlemisel on arvestatud, et piir oleks looduses tuvastatav, võimaluse korral on kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid maastikuorientiire, nagu tee serv, kraavi perv, kõlvikupiir, elektriliin, põhikaardile kantud hoone kontuur, vajaduse korral on lähtunud mõõdistatud maauksuste piiridest. Piiranguvööndi piiritlemise aluseks on Eesti põhikaart (1 : 10 000) ja maakatastri andmed (2020 I kvartal).

Piiranguvööndi määrusega määratud ulatus sõltub kaitstava looduse üksikobjekti mõõtmetest, esinduslikkusest, tähtsusest kultuuriajaloo, asukohast ja sellest tulenevalt vaadeldavusest looduses ning ümbritseva maastiku iseloomust. Piiranguvööndi piiritlemisel on lähtunud põhimõttest, et see oleks piisav, et tagada objekti kaitse ja säilimine ning kaitstava objekti ja selle ümbruse terviklikkus. Samuti arvestab see IUCN-i loodusmälestiste kaitse soovitustega.

Läänemaal kaitstavate looduse üksikobjektide piiranguvööndi ulatus ja selgitus selle otstarbekuse kohta on esitatud tabelis 1.

Puude piiranguvööndi ulatuse määramisel on lähtunud peamiselt puu asukohast (sh puud ümbritsev maastikutüüp – mets, avamaastik, õu) ja mõõtmetest (kõrgus, võra laius). Piiranguvööndi määramisel on arvestatud sellega, et vööndi piisav ulatus annab võimaluse tagada seal püsivate kasvutingimuste (eriti valgustingimused) säilitamise, et vältida võra ja juurestiku kahjustamist ja tagada puude hea seisund. Samuti on ulatuse määramisel arvestatud, et piiranguvööndis ei tohi puujuurte kahjustamise vältimiseks ja puude pikaajalise stabiilsuse tagamiseks teha kaevetöid ja künda, sest veerežiimi rikkumisel ja juurte kahjustamisel võib puu seisund tunduvalt halveneda ja puu hukkuda.

Põlistele puudele määrati üldjuhul piiranguvööndi ulatuseks kuni 30 m (Lusti tamm, Kärbla tamm). Erand on **Risti mänd**, mis asub alevikus ja elamumaal ning selle piiranguvööndi ulatuseks määrati kuni 10 m. Sellise ulatusega piiranguvööndi ulatus kaitse alla võetavate puude ümber on eeldatavalt piisav, et tagada kaitsealuse puu vajalik kaitse, aga samas ei takista õuemaal toimuvat senist tegevust ega hakka õuealal liialt tegevust piirama.

Uuemõisa tammed ja **Ungru tammed** on väga esinduslike üksikpuudega puudegrupid, mille kaitseks on määratud erikujuline maksimaalse ulatusega piiranguvöönd kuni 50 m. Vööndi määramiseks on algselt piiritletud igale puule eraldi vöönd ja seejärel kattuvad osad ühendatud. Ungru tammede ümbrus on kasvupaigaks I kaitsekategooria seeneliigile krookustorikule (*Hapalopilus croceus*) ja kuni 50 m kaitsevöönd tagab esinduslike puude ümbruse maastikulise terviklikkuse ning kaitstava liigi elupaiga säilimise. Puude ümbruse hooldustöödel saab seada tingimusi, mis aitab säilitada seenele vajaliku substraadi ja väldib lisaks vanadele tammedele (eelkõige õõnsustega tüvedele) ka surnud puude ja lamapuidu kahjustumise.

Rändrahnude piiranguvööndi ulatuse määramisel oli põhikriteeriumiks rahnu asukoht (rahnu ümbritsev maastikutüüp), vaadeldavus, ligipääsetavus, esinduslikkus ja võimalikud ohutegurid. Metsas asuvate rahnude puhul on oluline arvestada, et üldjuhul ei kaitsta ainult rahnu, vaid kaitstavaks väärtuseks on ka rahnul olevad kooslused (samblad, samblikud, sõnajalad), mis on tundlikud valgus- ja niiskustingimuste muutumise suhtes. Seepärast on vajalik reguleerida raiet metsas paiknevate rahnude piiranguvööndis, näiteks välistada uuendusraie, et säilitada kivil kasvavatele liikidele soodsad kasvutingimused. Metsas paiknevate rahnude piiranguvööndi ulatuseks on kavandatud 30 m, mis on piisav, et tagada kujundusraiate abil rändrahnudele sobiv ümbrus. Vastavalt üksikobjektide kaitse-eeskirja § 7 lõikele 4 saab üksikobjekti valitseja metsateatise menetlemisel seada raietele tingimusi, et säilitada metsakoosluse liikide ja vanuse

mitmekesisus. Avatud maastikus (põld, rohumaad) on üldjuhul piisav piiranguvöönd ulatusega 10 m, mis tagab rahnu säilimise, kuid ei takista samas liialt põllumajanduslikku tegevust. Erandina on Väikese Patsteini (Ristikivi) piiranguvööndi ulatuseks määratud kuni 20 m, mis on vajalik ja samas piisav, et tagada kinnikasvavas kadastikus asuva rahnu vaadeldavus rahnu ümbruse hoolduse abil.

Piiranguvööndi nimetatud ulatus on kaitstavate rahnude asukohta ja looduslike tingimusi arvesse võttes nende kaitse tagamiseks optimaalne, tagab kivi vahetu ümbruse säilimise soovitud kujul ning looduskaitsepiirangute rakendamine laiemal alal ei ole põhjendatud.

Maksimaalse 50 m raadiusega piiranguvöönd on määratud **Parunikivile**, mis asub Vormsil puhkemetsas, on ühtlasi muinsuskaitseobjekt ja RMK külastusobjekt. Kuni 50 m raadiusega piiranguvöönd on määratud ka Haapsalu linna puhkemetsas asuvale **Peetrikivile**.

LKS § 68 lõike 3 kohaselt kuulub kaitstavate üksikobjektide rühma alune maa ja pindalalise üksikobjekti maa samuti piiranguvööndisse (**Hindaste kivikülv**, **Nõmmemaa kivikülv**) ega vaja täiendavat piiranguvööndit.

Üldjuhul on kaitstavatele looduse üksikobjektidele määratud piiranguvöönd ringikujuline, st ühesuurne igas suunas, vaid (sõidu)tee vahetus läheduses kasvavate puude ja paiknevate rahnude puhul on piiranguvöönd määratud põhikaardil oleva tee teekatte servani ning moodustub erikujuline piiranguvöönd (nt Risti määnd, Ungru tammed, Uuemõisa tammed). Erikujuline piiranguvöönd tekib ka siis, kui piiranguvööndist on välja jäetud hooned ja piiranguvööndi piir kulgeb põhikaardil piki hoone kontuuri (nt Risti määnd). Piiranguvööndist on üldjuhul välja jäetud ka looduskooslusel asuva objekti puhul sellega piirnev põlluala (Kärbla tamm, Lusti tamm).

Kaitsealadel asuvad kaitsealused objektid. Kaitsealustes parkides asuvatele puudele määratakse piiranguvööndi ulatuseks 0 m, sest nende objektide kaitse tagab „Kaitsealuste parkide, arboretumite ja puistute kaitse-eeskiri”, mis on ühine kõikidele kaitsealustele parkidele, ning täiendava piiranguvööndi ulatuse kehtestamine ei ole vajalik. Samuti määrati piiranguvööndi ulatus 0 m objektidele, mis asuvad teistel kaitstavatel loodusobjektidel, kui nende kaitset on võimalik tagada konkreetse ala kaitsekorruga. Läänemaa kaitsealustest puudest asub **Pürksi pöök** Pürksi mõisa pargis ja **Lõpre tamm** Matsalu rahvusparki Puise sihtkaitsevööndis, mis on piisav nende säilimise tagamiseks ning täiendavat piiranguvööndit ei vaja. **Ungru tammedest** on vaid lõunapoolne puu Ungru krookustoriku püsielupaigas, sealne sihtkaitsevööndi kaitsekord ei taga puudegrupi terviklikku kaitset ning puude ümber määratakse täiendav kuni 50 m piiranguvöönd (vt selgitus eespool).

Kalevipoja (Truumani) kivid asuvad Silma looduskaitseala Tagalahe-Sutlepa sihtkaitsevööndis, **Osmussaare „kaksikud”** / **Hoitstaina** Osmussaare maastikukaitseala Osmussaare sihtkaitsevööndis ja **Soontaga kivi** Leidissoo looduskaitseala Tillutare sihtkaitsevööndis ning nende kaitse on tagatud sealse kaitsekorruga. Nõva-Osmussaare hoiualal asuvale **Järvekivile** ja Väinamere hoiualal asuvale **Skärestainile** määratakse 30 m raadiusega piiranguvöönd, kuna rahnud ei ole hoiuala kaitse-eesmärgiks ja kaitse ei ole hoiuala kaitsekorruga tagatud. 50 m raadiusega piiranguvöönd määratakse Väinamere hoiualal Vormsi rannikumeres asuvale **Kerkstainile**, sest tegemist on erakordsete mõõtmete ja hea vaadeldavusega hiidrahnuga, mille kaitse pole hoiualal tagatud.

Läänemaal kaitse all olev **Vormsi Suurallikas** paikneb Vormsi maastikukaitseala Prästviigi piiranguvööndis ega vaja täiendavat kaitsevööndit. Elupaigatüübi allikad ja allikasood (7160) kaitse on Vormsi maastikukaitseala kaitse-eesmärgiks. Allika juurde viib matkarada, mille hooldusel saab vajaduse korral teha töid allika vaadeldavuse parandamiseks.

Määrusega täpsustatakse Läänemaa 38 kaitstava looduse üksikobjekti: 7 puu või puudegrupi (sh 1 asub kaitstavas pargis ja üks kaitsealal), 30 rändrahnud (sh 3 asuvad kaitsealal) ja 1 allika (asub kaitsealal) piiranguvööndi ulatust, sh vähendatakse 33 kaitstava looduse üksikobjekti piiranguvööndi ulatust, 5 objekti (Ungru tammed, Uuemõisa tammed, Kerkstain, Parunikivi ja Peetrikivi) puhul kasutatakse suurimat lubatud piiranguvööndi ulatust (50 m).

Üksikobjektidest ja neile määratud piiranguvöönditest 25 paikneb eramaal, 12 riigimetsamaal ja üks rannikumeres. Kehtestatavast 14 ha piiranguvööndist (varem 40 ha) on 9 ha eramaa (varem 28 ha), 4 ha riigimaa (varem 11 ha) ja 0,8 ha rannikumeri. Piiranguvööndi ulatus väheneb 26 ha võrra, sellest 19 ha eramaal, 7 ha riigimaal ning väikesel pindalal munitsipaal- ja avalik-õiguslikul maal.

Piiranguvööndi selline ulatus on kaitstavate objektide asukohta ja looduslikke tingimusi arvesse võttes optimaalne nende kaitse tagamiseks.

2.5. Kaitsekord

Kaitstavatele looduse üksikobjektidele ja nende piiranguvööndile kehtib keskkonnaministri 2. aprilli 2003. a määrusega nr 27 „Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskiri” kehtestatud kaitsekord, mida käesoleva määrusega ei muudeta.

Kaitstava looduse üksikobjekti paiknemisel kaitsealal, püsielupaigas või hoiualal tuleb tegevuste kavandamisel lähtuda ka vastava kaitseala kaitse-eeskirjas, püsielupaiga määruuses või looduskaitseaduses sätestatust.

2.5.1. Lubatud tegevused

Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskirjast lähtuvalt on üksikobjekti valitseja igakordsel nõusolekul üksikobjekti ümbritsevas piiranguvööndis lubatud uute ehitiste, kaasa arvatud ajutiste ehitiste püstitamine, teede ja liinirajatiste rajamine, uuendusraie tegemine, puhtpuistute kujundamine, üheliigiliste metsakultuuride ja energiapuistute rajamine ja üksikobjekti seisundit või ilmet mõjutava töö tegemine.

Telkimine, lõkke tegemine ja rahvaürituse korraldamine on üksikobjekti ümbritsevas piiranguvööndis lubatud ainult kohas, mis on üksikobjekti valitseja nõusolekul selleks ettevalmistatud ja tähistatud, ning eramaal omaniku loal.

Kaitsealuse üksikobjekti juurde viivad erateed ja -rajad on päikese tõusust loojanguni avalikuks kasutamiseks ning kinnisasja omanik või valdaja peab tagama sellel ajal teiste isikute juurdepääsu kaitstavale looduse üksikobjektile. Ehitise õues, kus asub kaitstav looduse üksikobjekt, võivad teised isikud viibida omaniku kehtestatud korras. Üksikobjekti sisaldava kinnisasja omanikul ei ole õigust keelata teiste isikute viibimist oma maal seoses

teadusuuringute, järelevalve- või päästetöödega, mida tehakse Vabariigi Valitsuse kehtestatud korras.

Üksikobjekti ümbritsevas piiranguvööndis on jahipidamine ja kalapüük lubatud vastavalt jahija kalapüügiseadusele.

2.5.2. Keelatud tegevused

Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskirja § 1 lõike 2 kohaselt on kaitstava looduse üksikobjekti kahjustamine keelatud. LKS § 68 lõike 4 kohaselt on keelatud kaitse alla võetud looduse üksikobjekti kaitse-eeskirjaga vastuolus olev või objekti seisundit või ilmet kahjustada võiv tegevus, kui seda ei tingi objekti säilitamiseks või objektist tekkiva kahju vältimiseks rakendatavad abinõud.

Üksikobjekti ümbritsevas piiranguvööndis on keelatud sõiduki, maastikusõiduki või ujuvvahendiga sõitmine kohas, mis ei ole selleks määratud ja tähistatud, välja arvatud teadusalastel välitöödel, päästetöödel ja üksikobjekti hooldustöödel.

Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskirja § 5 kohaselt on üksikobjekti ümbritsevas piiranguvööndis keelatud maavarade ja maa-ainese kaevandamine, veekogude veetaseme muutmine ja nende kallaste kahjustamine, uute maaparandussüsteemide rajamine ning jäätmete ladustamine.

2.5.3. Tegevuste kooskõlastamine üksikobjekti valitsejaga

Tegevused, mis on keelatud, kui selleks ei ole kaitstava loodusobjekti valitseja nõusolekut, on määratud vastavalt LKS § 14 lõikele 1. LKS alusel ei või ilma valitseja nõusolekuta kaitstava looduse üksikobjekti kaitsevööndis muuta katastriüksuse kõlvikute piire ega kõlviku sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoiminguid, kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut, lubada ehitada ehitusteatisel kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, sealhulgas lubada püstitada või laiendada lautrit või paadisilda, anda projekteerimistingimusi, anda ehitusluba, rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda vee erikasutusluba, ehitusluba ega esitada ehitusteatisi, ja jahilulkeid lisasöötä.

Üksikobjekti valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis LKS-i või kaitse-eeskirja kohaselt vajab üksikobjekti valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada üksikobjekti kaitse-eesmärkide saavutamist või kaitstava üksikobjekti seisundit. Kui tegevust ei ole üksikobjekti valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud üksikobjekti valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta üksikobjekti kaitse-eesmärgi saavutamist või üksikobjekti seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärasest ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas.

Praktikas on tingimuste esitamine kõige enam kasutatav võtte, millega välditakse majandustegevuse kahjustavat mõju. Enamasti ei keelata tegevust, mis on kaitse-eeskirjas lubatud üksikobjekti valitseja nõusolekul, vaid püütakse kaalutusõiguse kaudu leida lahendusi, kus tegevus loodusväärtusi ei kahjusta, ühitades looduskaitse ja arendushuvid.

3. Menetluse kirjeldus

Määruse eelnõu avalik väljapanek toimus 03.–30.08.2020 Keskkonnaameti Haapsalu kontoris. Lisaks sai samal ajal määruse eelnõu dokumentidega tutvuda Keskkonnaameti Penijõe kontoris, Lääne-Nigula vallavalitsuses ning Lääne-Nigula valla Noarootsi ja Nõva osavalla vallavalitsuses, Vormsi vallavalitsuses, Haapsalu linnavalitsuses ning dokumendid olid allalaaditavad Keskkonnaameti kodulehel www.keskkonnaamet.ee.

Teated määruse avaliku väljapaneku kohta ilmusid 30.07.2020 üleriigilise levikuga ajalehes Õhtuleht ja 01.08.2020 kohalikus ajalehes Lääne Elu. Ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmus määruse eelnõu avaliku väljapaneku teade 30.07.2020.

Looduskaitseaduse §-s 9 sätestatud kaitse alla võtmise menetluse käigus saadeti teated määruse eelnõu avalikustamise, sh avaliku väljapaneku kohta tähtkirjaga või e-kirjaga 79-le kinnisasja omanikule, Lääne-Nigula ja Vormsi Vallavalitsusele ning Haapsalu Linnavalitsusele, Riigimetsa Majandamise Keskusele, Maa-Ametile, Maanteeametile ja Kaitseliidule. Lisaks saadeti teade Eesti Geoloogiateenistusele ja MTÜ-le Eesti Metsa Abiks.

Kirjad sisaldasid teavet, et kui vastuväiteid või parandusettepanekuid ei esitata, loetakse, et tähtkirja saanud isik (kinnisasja omanik või kohalik omavalitsus) on kaitse-eeskirjaga nõus. Teade sisaldas Keskkonnaameti looduskaitseaduse § 9 lg 4 punkti 3 kohast ettepanekut arutada asja ilma avaliku aruteluta. Avaliku arutelu korraldamiseks ettepanekut ei tehtud ja avalikku arutelu ei korraldatud.

Täiendav avalikustamine toimus kuni 6.10.2020 neile seitsmele maaomanikule, kelle osas Omniva tagastas Keskkonnaametile adressaatideni mitte jõudnud kirjad, ning 19 maaomanikule, kelle kohta puudub teade kirjade kättesaamise kohta. Teade ilmus 23.09.2020 ajalehes Õhtuleht.

Eelnõu kohta laekus kuus kirjalikku vastust. Ettepanekute ja vastuväidete kohta koostati ja väljastati vastuskirjad.

Arvamuse esitaja, seos eelnõuga	Arvamuse kokkuvõte	Menetleja otsus
Sturesten ehk Lambakivi (52001:005:2331) maaomanik	Ettepanek määrata rahnule piiranguvööndi ulatuseks kuni 10 m.	KeA jääb seisukohale määrata metsas asuva rahnu ümber piiranguvööndi ulatuseks 30 m, mis on vajalik ja piisav, et tagada väärtuste kaitse ja kujundusriiete abil rahnule sobiv ümbrus.
Tõllukivi (Kalevipoja lingukivi) (67405:004:0031) maaomanik	Ettepanek jätta Tõllukivi ja kõigi teiste sarnaste objektide ümber praegune maksimaalse ulatusega piiranguvöönd, kuna need on osa Eesti kultuuripärandist ja loodusest ja et säilitada ümbritsev keskkond tervikuna.	KeA jääb seisukohale määrata avamaastikus olevate rahnude piiranguvööndi ulatuseks kuni 10 m, mis on rahnu asukohta ja looduslikke tingimusi arvesse võttes optimaalne. Tõllukivile (Kalevipoja lingukivile) piiranguvööndi määramine piirnevale põllumaale ja niidualale ei ole rahnu kaitseks otseselt vajalik ning looduskaitsest

		piirangute sätestamine ei ole põhjendatud.
MTÜ Roheline Pärnumaa	Ettepanek hoida kõikide objektide piiranguvööndit maksimaalses suuruses ja võimalusel suurendada, lähtudes kogu maailmas olulistest kliima- ja elurikkuse eesmärkidest ning et Eestis vähenevaid loodusalasid kaitsta.	KeA jääb seisukohale määrata kaitstavatele looduse üksikobjektidele nende esinduslikkust, asukohta, looduslikke tingimusi ja ohutegureid arvesse võttes erineva ulatusega piiranguvöönd. Sageli on LKS-st tulenev maksimaalse ulatusega piiranguvöönd põhjendamatu ja ebaotstarbekas, kuna see ei ole nii suures ulatuses objekti säilimiseks vajalik, see ei mõjuta objekti vaadeldavust ning seatavad piirangud (näiteks tavapärasele traditsioonilisele majandustegevusele) ei ole saavutatud tulemust silmas pidades proportsionaalsed.
MTÜ Roheline Läänemaa	Ettepanek määrata objektidele LKS-st tulenev 50 m raadiusega kaitsevöönd, eriti juhtudel, kui üksikobjekt asub metsas, looduslikul rohumaal või kõrge loodusväärtusega alal nagu Natura elupaigad või kaitsealuste liikide levikuala.	KeA jääb seisukohale määrata kaitstavatele looduse üksikobjektidele nende esinduslikkust, asukohta, looduslikke tingimusi ja ohutegureid arvesse võttes erineva ulatusega piiranguvöönd. Kaitstavate looduse üksikobjektide piiranguvööndi eesmärk ei ole liigikaitse laiemas tähenduses ega loodusdirektiivi lisas nimetatud elupaigatüüpide kaitse. Samuti ei ole üksikobjekti piiranguvööndi ülesanne metsa kui koosluse kaitse üldisemalt ja ka niidukoosluste säilitamine. Nende loodusväärtuste kaitset saab tagada ja tagatakse teiste seadussätetega.
MTÜ Roheline Läänemaa	Ettepanek määrata Kärbla tamme ja Lusti tamme ümber puistu piires maksimaalne 50 m piiranguvöönd.	KeA kaalus veelkord konkreetsete puude kaitseks vajaliku piiranguvööndi ulatust. Arvestades puude kõrgust (Kärbla tamm 15 m, Lusti tamm 16 m), võra läbimõõtu (u 20 m) ja seda, et puudega osaliselt piirnev puistu ei ole põline metsamaa, vaid 50–60-aastane puistu, sarapuudega. Need on vanad, kunagi lagedal kasvanud puud, mille juurestik on valmis ka rohkem tuulekoormust vastu võtma, kui puust kaugemal väljaspool piiranguvööndit raiet tehakse. Eelkõige on üksikpuu, eriti tamme seisundi säilimisele oluline selle vähemalt võra laiuse ulatuses avatuna hoidmine. KeA jääb seisukohale, et kuni 30 m raadiusega piiranguvöönd on nende puude kaitseks piisav. Sellest 20 m ulatuslikum piiranguvöönd ei loo puule lisakaitset ning

		looduskaitseliste piirangute rakendamine ulatuslikumal alal ei ole põhjendatud..
MTÜ Roheline Läänemaa	Ettepanek määrata Eedu kivi, Järvekivi ja Kuradikivi ümber puistu osas ning metsas asuvate rändrahnude Kadaka kivi, Smeni, Sturesteni ehk Lambakivi ja Vargsteini ümber terves ulatuses 50 m raadiusega piiranguvöönd.	KeA jääb seisukohale määrata puistus rahnude ümber piiranguvööndi ulatuseks 30 m, sest rahnu kaitseks ei ole suurema ulatusega piiranguvöönd otseselt vajalik. 30 m on piisav, et vajadusel raiet rahnu lähiümbruses reguleerida, et säilitada kivil kasvavatele liikidele soodsad kasvutingimused. Samuti tagab see rahnu vaadeldavuse. Lähtudes üksikobjektide kaitse-eeskirjast ja rahnu säilimiseks vajalikest tingimustest, ei ole raiete piiramine laiemal alal kui 30 m raadiuses rahnu ümber põhjendatud.
MTÜ Roheline Läänemaa	Ettepanek määrata Hollandi kivi, Klaanemaa laanekivi, Saanika rändrahn, Sarapiku kivi ja Vanapagana lingukivi ümber nii puistu kui ka rohumaa osas maksimaalne 50 m raadiusega piiranguvöönd. Hollandi kivi, Saanika rändrahn ja Vanapagana lingukivi praegu kehtivasse piiranguvööndisse jääb elupaigatüüp liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*) ning Klaanemaa laanekivi piiranguvööndisse väikesel pindalal liigirikkad madalsood (7230).	KeA jääb seisukohale määrata rahnudele puistu osas piiranguvööndi ulatuseks kuni 30 m (selgitused eespool) ja rohumaa osas 10 m, mis on rahnu kaitseks piisav. Üksikobjekti ja selle piiranguvööndi kaitse-eesmärk ei ole elupaigatüübi kaitse ning kehtiva seadusandluse kohaselt üksikobjekti piiranguvööndis elupaigatüübi kaitseks piiranguid ja tingimusi seada ei saa. Selline piiranguvööndi ulatus arvestab ka rahnu vaadeldavuse tagamiseks vajalike ja KeA poolt korraldatavate hooldustööde ulatust, mis üldjuhul ei ole laiemalt kui 10 m ulatuses rahnust.
MTÜ Roheline Läänemaa	Ettepanek määrata Suure Patsteini ümber rohumaa osas ja Väike Patsteini (Ristikivi) ning Põõsaspea neeme rändrahn / Pestaini ümber 50 m raadiusega piiranguvöönd. Suure Patsteini praegu kehtivas piiranguvööndis on elupaigatüüp lood (6280*), mis on osa vanade rohumaa maastikust. Ulatuslikum piiranguvöönd on vajalik Väikese Patsteini (Ristikivi) kadastikumaastike kaitseks ja Põõsaspea neeme rändrahn / Patsteini vanade maastike kaitseks.	KeA jääb seisukohale määrata avamaastikul asuvate Suure Patsteini ja Põõsaspea neeme rändrahn / Pestaini ümber 10 m raadiusega piiranguvöönd. Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskirjast tulenevalt ei ole üksikobjekti ja selle piiranguvööndi kaitse-eesmärgiks loodusdirektiivi elupaigatüüpide ja maastiku kaitse laiemalt ning seetõttu ei ole suurema ulatusega piiranguvööndi määramine põhjendatud. Erandina on Väikese Patsteini (Ristikivi) piiranguvööndi ulatuseks määratud kuni 20 m, mis on vajalik ja samas piisav, et tagada kinnikasvavas kadastikus asuva rahnu vaadeldavus rahnu ümbruse hoolduse abil.
MTÜ Roheline Läänemaa	Ettepanek määrata Skärestaini ümber 50 m raadiusega piiranguvöönd, et kaitsta selle piiresse jäävaid loodusdirektiivi elupaigatüüpe.	KeA jääb seisukohale, et 30 m raadiusega piiranguvöönd Skärestaini kaitseks piisav, et tagada rahnu säilimine ja vaadeldavus. Rahn ja selle piiranguvöönd asuvad

		Väinamere hoiualal, kus elupaigatüüpide kaitse on tagatud tulenevalt LKS-st.
MTÜ Roheline Läänemaa	Ettepanek määrata Vormsi Suurallikale 50 m raadiusega piiranguvöönd, kuna maastikukaitseala kaitsekord ei ole allika kaitseks piisav.	Vormsi maastikukaitseala kaitseeeskiri on muutmisel ja eelnõu kohaselt moodustatakse Vormsi Suurallika (elupaigatüüp 7160) ja seda ümbritseva metsakoosluse (elupaigatüüp 9080*) kaitseks Prästvike sihtkaitsevöönd ning Vormsi Suurallikas nimetatakse Vormsi maastikukaitseala kaitseeesmärgiks. Sihtkaitsevööndi kaitsekord on piisav allika ja sealse metsakoosluse kaitseks ning KeA jääb seisukohale, et täiendava piiranguvööndi määramine üksikobjekti kaitseks ei ole vajalik.
MTÜ Roheline Läänemaa	Ettepanek säilitada praegune piiranguvöönd ka Ungru tamme kahe säilinud kaitstava puu vahelisel alal, kus on vääriselupaik (VEPL01710) ja krookustoriku (II kaitsekategooria) elupaik ning laiendada piiranguvööndit puudegrupist põhja poole (inventeeritud vääriselupaiga osas).	Eelnõu kohaselt määratakse esinduslike puude ümber nende kaitseks LKS-st tulenev maksimaalne 50 m raadiusega piiranguvöönd. Piiranguvööndi laiendamine puust kaugemale põhja suunas (inventeeritud vääriselupaiga osas) ei ole seadusest tulenevalt võimalik ega ka puu kaitseks otseselt vajalik. Piiranguvööndi põhjapoolse lahustüki lõunaosa, lõunapoolne lahustükk valdavas ulatuses ning kahe lahustüki vaheline ala on ühtlasi Ungru krookustoriku püsielupaik (KLO3000446), kus kehtib sihtkaitsevööndi kaitsekord. See tagab samas ka seal inventeeritud vääriselupaiga kaitse.
MTÜ Roheline Läänemaa	Ettepanek määrata Uuemõisa tammele piiranguvöönd kogu metsaeraldise piires (pindala 1,3 ha). Eraldisel vanu (kuni 190 a) tammesid ja vääriselupaik (VEPL01016).	Uuemõisa tammele on eraldise piires määratud LKS-st tulenev maksimaalse ulatusega piiranguvöönd. Vääriselupaiga määramine kohaselt on riigimetsas asuvas keskkonnaregistrisse kantud vääriselupaigas keelatud raie, välja arvatud erandkorras tehtav raie ja kujundusraie KeA nõusolekul. Ka ehitustegevus on vääriselupaigas keelatud. Seega on RMK metsas olev vääriselupaik ja eraldisel olev metsakooslus automaatselt kaitse all.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Euroopa Liidu õigus ei reguleeri otseselt määruse eelnõus käsitletud küsimusi.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on neutraalne loodus- ja elukeskkonnale. Eelnõus käsitletud loodusobjektid on juba riikliku kaitse all, mistõttu puudub määruse jõustumisel oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Määruse jõustumine ei too kaasa organisatsioonilisi muudatusi.

Vastavalt maamaksuseaduse §-le 4 kaasneb määruse jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude mõningane suurenemine. Maamaksuseaduse § 4 lõike 2 kohaselt looduskaitseaduse § 68 alusel sätestatud looduse üksikobjekti piiranguvööndi maalt makstakse maamaksu 50% maamaksumäärast. Kuna piiranguvööndi pindala vähenemine on väike (26 ha), ei ole summa, mille võrra tulu suureneb, märkimisväärne. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustuse muutus kehtima määruse jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril.

Vastavalt looduskaitseaduse §-le 20 võib riik kokkuleppel kinnisasja omanikuga omandada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist kaitsekord oluliselt piirab, kinnisasja väärtusele vastava tasu eest. Üksikobjektide kaitseks kehtestatav piiranguvöönd ei sea olulisi kitsendusi kinnisasja sihtotstarbelisele kasutamisele ja seega ei teki riigil kohustust nende kinnistute omandamiseks looduskaitseaduse § 20 alusel. Kuna looduse üksikobjekte ümbritseva piiranguvööndi maa-ala oli juba varem kaitse all, selle ulatus väheneb ja objektidele kehtivat kaitse-eeskirja ei muudeta, st kaitsekord ei lähe rangemaks, siis eeldatavalt määruse jõustumisega eramaade riigile ostmise kulu ei teki.

Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Seega mõjutab määruse kehtestamine ka kehtestatud planeeringuid. Kuna üldjuhul juba kaitse alla olevate objektide piiranguvööndi ulatus väheneb ja Keskkonnaametile teadaolevalt vastuolusid kehtivate planeeringutega ei ole, siis puudub selles küsimuses oluline mõju.

Eelnõul on puutumus Lääne-Nigula ja Vormsi valla ning Haapsalu linna üldplaneeringuga. Kehtestatud üldplaneeringud jäävad kehtima niivõrd, kuivõrd need ei ole vastuolus ehitusseadustiku, planeerimisseaduse ning looduskaitseaduse ja selle alusel koostatud kaitse-eeskirjaga. Planeeringuseaduse (edaspidi *PlanS*) § 92 lõike 1 kohaselt vaatab kohaliku omavalitsuse volikogu üldplaneeringu iga viie aasta tagant üle. Üldplaneeringu ülevaatamisega selgitatakse välja ja vaadatakse üle õigusaktidest tulenevate muudatuste planeeringusse tegemise vajadus (*PlanS* § 92 lõike 2 punkt 4) ning muud planeeringu elluviimisega seotud olulised küsimused (*PlanS* § 92 lõike 2 punkt 6). Kuna määrusega täpsustatakse üksikobjektide piiranguvööndi ulatust, siis tuleb omavalitsustel üldplaneeringu üle vaatamisel teha vajaduse korral muudatused, st kanda üldplaneeringusse looduse üksikobjekte ümbritseva piiranguvööndi vähendatud ulatus. Muid põhimõttelisi muudatusi määruse jõustumisel üldplaneeringutes ei ole.

Riigimetsamaal täiendavat saamata jäävat tulu ei teki, sest määruse jõustumine ei too kaasa rangemaid piiranguid metsa majandamisele, kui see on olnud senini. Samuti ei teki määruse jõustumisel lisakulutusi seoses poollooduslike koosluste hooldamisega.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Määruse vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministriumitega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu (toimiku nr 21-0424). Ministriumid on kooskõlastanud eelnõu märkusteta või kooskõlastanud eelnõu vaikimisi. Vabariigi Valitsuse reglemendi § 7 lõike 4 kohaselt, kui kooskõlastaja ei ole sama paragrahvi lõigetes 1–3 sätestatud tähtaja jooksul eelnõu kooskõlastanud või jätnud seda põhjendatult kooskõlastamata, loetakse eelnõu kooskõlastatuks.